

אדלר
צאנז 3
זכרון מאיר
בני-ברק

נדפס בארץ ישראל
Printed In Israel

מפתחות

פרק א	הלכות סמוך	א
פרק ב	הלכות נראה	ה
פרק ג	בירורים בקריאה בשכונות ירושלים	י
פרק ד	דין כרכין המסופקין	יד
פרק ה	דין בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר ..	טז
פרק ו	בענינים שונים	יט
סימן א	ביאור דברי הר"ן בדין סמוך ונראה	כא
סימן ב	בדין משלוח מנות	כג
סימן ג	בדין מתנות לאביונים ומשתה	לב
סימן ד	בדין הלל בפורים ובברכת הרב את ריבנו	לו

דברים אחדים

בעה"י החל"ד אמר המלקט הקובץ הלזה הוא קיצור נמרץ מאד של הלכות זמן קריאת המגילה בסמוך ונראה בן כרך שהלך לעיר ובן עיר שהלך לכרך מהשו"ע או"ח סי' תרפ"ח ומהמ"ב ושעה"צ ומבה"ל וחזו"א ונכתב בלא עיון בכל היקף סוגיות הגמ' והראשונים, מלבד חידושים והערות וספיקות בדיון סמוך ונראה אשר נכתבו בדרך לימוד כאשר תחזינה עיניכם מישרים. וזאת למודעי מטרת הקובץ רק לעורר ולשנן ההלכות מפני שקשה להשיג הלכה ברורה על בוריה במלאכת סיכום כל דין מסבך הפרטים והתנאים העולים מדברי כל הפוסקים, ולפיכך אין להסתמך על הכתוב בלא עיון במקורות ועאכ"כ לא להורות חלילה. ונסתייעתי מספר שונה הלכות. לא הובאו הדעות החולקות אלא מסקנת המ"ב והחזו"א למעשה. ובדיון בן כרך שהלך לעיר וב"ע שהלך לכרך הריני מעתיק לשון הביה"ל סי' תרפ"ח ס"ה ד"ה בן וז"ל סעיף זה רבו פארותיו מאד עי' בפמ"ג ובשארי אחרונים והעתקתי במ"ב רק שיטת רש"י שהסכימו עליה הרבה ראשונים וגם זה בקיצור נמרץ ומ"מ למעשה אני מבקש מהקורא שלא יסמוך עלי לענין ברכה ויעיין בפמ"ג עכ"ל. צירפנו לאכסניה של תורה זו חידו"ת בהלכות פורים. ואשא הודאה ותפלה לאלוקים הרועה אותי מעודי ועד היום הזה אלי אתה ואודך אלוהי ארוממך, עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תמשנו ה' אלוהינו לנצח, ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי ת"ת באהבה. ויה"ר שיתרבו עי"ז ידיעת ההלכה ודקדוקה ולא תצא תקלה מאתי.

קובץ הלכות

קריאת המגילה

סמוך ונראה / בן עיר שהלך לכרך / בן כרך שהלך לעיר

פרק א הלכות סמוך

א. עיר המוקפת חומה מימות יב"נ קורין בה בט"ו, ואם אין בה עשרה הבטלין ממלאכה ומשכימין ומעריבין קבוע לביהכ"נ נחלקו הפוסקים אימתי קורין בה וכתב מ"ב להחמיר ב"ד"א ובחזו"א פסק בט"ו.

ב. הבתים שנבנו חוץ לחומה אפילו התפשטה העיר החדשה הרבה עד שאין רואין מהקצה את מקום העיר הישנה כל שיש רצף בתים בלא הפסק של שבעים אמה ושיריים [לערך 42 מטר, או קמ"א אמה²] הרי הן כאחד עם הכרך³.

הערות

א. ונפ"מ בשכונות ירושלים משנת התש"ח עד התשכ"ז שלא דרו בעיר העתיקה ישראל.

ב. לשון החזו"א או"ח סי' קנ"א אם נתוספו בתים חוץ לחומה אע"פ שהאריכו חוץ לתחום ויש בתים שאינם סמוכים ואינם נראים מ"מ קורין בט"ו כיון שכל העיר כד"א ומקרו כולן תוך התחום ובלבד שלא יהא ביניהן מגרש פנוי שבעים אמה או קמ"א כדין תחום לענין שבת, ועיין שו"ע או"ח סי' שצ"ח.

ג. ולא מדין סמוך אלא עיר אחת ממש נינהו, ויתכן נפ"מ אם סגי שהעיר הסמוכה לה פחות ממיל לבתים שנתווספו עיין לקמן הי"ג.

ב קובץ הלכות סמוך פרק א הלכות

ג. בתי מלאכה שמיוחדין לעבודה ואין בהן פיתא ולינה דינן כבית האוצרות דלא חשיב דירה לענין עיבור, ולפיכך בתי העסק שבשכונות המזרחיות הסמוכים לחומת ירושלים העתיקה אינן בכלל חיבור לעיר אחת וכן המדידה מבתי העיר העתיקה היינו מבתי המגורים הסמוכים לחומה^ד.

ד. כפרים ועיירות הסמוכין לכרך שהיה מוקף חומה מימות יב"נ קורין ונוהגין כל מצוות ימי הפורים בט"ו.

ה. שיעור סמוך עד מרחק מיל (אלפיים אמה 1.2 ק"מ), י"א מיל ועד בכלל, וי"א תוך מיל, וי"א דוקא תוך עיבור העיר, והלכה כדעה ראשונה.

ו. אפילו רק קצה העיר סמוכה לכרך נגררת כל העיר אחריה להחשב כולה כסמוכה לכרך^ה.

~~~~~ הערות ~~~~~

ד. חזו"א או"ח סי' ק"י סקכ"ח עי"ש דכש"כ שאין עולים לחשבון ששה בתים לעשות עיר ואכילה באקראי לא מקרי דירה, ונסתפק בקובעין שם סעודה אחת ביום באמצע עבודתן וכתב דמסתבר כיון דעיקר הבנין לאו לדירה עביד אלא למלאכה וגם האכילה אין השלחן ערוך כדרך המסובין לא מקרי דירה [וצ"ע לענין מסעדות אם מצטרפות].

ה. חזו"א או"ח סי' קנ"א אם נתוספו בתים חוץ לחומה אע"פ שהאריכו חוץ לתחום ויש בתים שאינם סמוכים ואינם נראים מ"מ קורין בט"ו כיון שכל העיר כד"א, ולכאורה ה"ה מדין סמוך, תדע דדעת החזו"א דעיר הסמוכה לרצף בתים חדשים שנתוספו על הכרך אין קורין בה בט"ו אא"כ סמוכין בתיה פחות ממיל לבתי הכרך שמימות יב"נ, וע"כ דגם התפשטות העיר אתינן עלה מדין סמוך וא"כ יש ללמוד מהתפשטות עיר לדין סמוך דכל שתחילתה סמוכה אע"פ שמתפשטת ליותר ממיל מהכרך חשיבא סמוכה.

קובץ הלכות סמוך פרק א הלכות ג

ז. סמוך אפילו אינו נראה נידון כסמוך, כגון שהעיר בעמק והכרך בהר.

ח. עיר הסמוכה לכרך אפילו לא היתה סמוכה מימות יב"נ נידונית כסמוכה.

ט. וכן עיר שנבנתה רחוקה מהכרך יותר ממיל והתפשטה עד סמוך לכרך קורין בה בט"ו.

י. עיר הסמוכה שנחרב המקום שבמרחק מיל בטל סמיכותה וקורין ב"ד.

יא. שיעור מיל נמדד מהחומה אע"פ שמהבתים שבתוך החומה עד העיר הסמוכה יש יותר ממיל.

יב. ריבוע העיר שאינו מיושב אינו מצטרף למדוד הימנו לשיעור סמוך, והיינו שאם אין אלפיים אמה בין העיירות אלא ממקום ריבוע העיר לא חשיב סמוך, ואפי' אם העיר פחות ממיל באלכסון לזוית הכרך לא חשיב סמוך.

יג. עיר הסמוכה פחות ממיל לבתים שהתווספו על הכרך ורחוקה יותר ממיל ממקום חומת הכרך לא חשיבא סמוכה, אע"ג דאותן בתים שנתווספו לכרך קורין בהן בט"ז. ואם

~~~~~ הערות ~~~~~

ו. והיינו ממקום החומה של העיר העתיקה שמימות יב"נ אבל חומת עיר ירושלים האידנא אינה כלום לענין זה ולפיכך כל המדידות בירושלים מבתי המגורים שבעיר העתיקה הסמוכין ביותר לחומה.

ז. [חזו"א סי' קנ"ג סק"ג].

ח. שלשה דינים בבתים שחוץ לגבולות הכרך מימות יב"נ. א. בתים חדשים שנבנו צמוד לבתים שבגבול ונתרחב הכרך. ב. בתים שיש ביניהן לכרך יותר משבעים אמה אך אין ביניהן לכרך אלפיים אמה. ג. בתים

אין בין העיר הסמוכה והבתים שנתוספו לעיר הישנה ע' אמה ושיריים (או קמ"א אמה) הרי הן אחד עם הכרך כנ"ל ה"ב.
יד. כרך שכולו עכו"ם או כרך שחרב לגמרי קורין בו בט"ו, אבל עיר שסמוכה לכרך וקראו בו בט"ו וחרב הכרך דעת הבה"ל דמעתה קורין בה ב"ד, ודעת החזו"א דקורין בה בט"ו כדין הכרך.^ט
זו. ויש לעיין לבה"ל בעיר הסמוכה לכרך שכולו נכרים'.

הערות

הרחוקים יותר מאלפיים אמה אך נראין מהכרך או רואין את הכרך ממקומן [עיין לעיל בפרטי הלכות נראה]. והנה כרך שנתרחב חוץ למקום החומה שמימות יב"נ מסתברא דלא אתינן עלה מדין סמוך אלא נידונית כולה כד"א דזהו כרך אחד, ויתכן נפ"מ דעיר הסמוכה פחות ממיל לבתים החדשים שנתוספו לכרך אע"ג דיש מהעיר הסמוכה יותר ממיל לגבולות הכרך שמימות יב"נ חשיב סמוך לכרך, ולפ"ז השכונות החדשות בירושלים הרחוקות מיל מגבולות העיר העתיקה וסמוכות פחות ממיל לשכונות שמחוץ לחומה הבנויות ברצף עד העיר העתיקה דינן לקרוא בט"ו אף אם רואין את ירושלים העתיקה מהן, אולם בחזו"א או"ח סי' קנ"א כתב דבתים שנתוספו והאריכו חוץ לתחום אע"פ שמהן שאינם סמוכים ונראים קורין בט"ו דכל העיר כד"א ובלבד שלא יהא ביניהן מגרש פנוי ע' אמה או קמ"א, ומבואר דבדאיכא הפסק ע' אמה אע"פ שסמוכין פחות ממיל לבתים החדשים הבנויים ברצף עם הכרך לא חשיב סמוך, הרי דס"ל להחזו"א דגם הבתים שנתוספו נידונין מדין סמוך, וכ"מ בחזו"א סי' קנ"ג סק"ב וז"ל ואם נתוספו בתים לכרך חוץ לחומה ועי"ז נעשה הפרוז סמוך לאו כלום הוא ובעינן סמוך לכרך ממש עכ"ל, לכאורה ר"ל דמחוץ לכרך איכא עיר פרוזה ונתרחב הכרך ע"י שבנו בתים ברצף מתוך הכרך וחוצה עד שנעשה פחות ממיל בין העיר לכרך מ"מ אין העיר נידונת כסמוכה משום דאיכא טפי ממיל בין העיר גבולות הכרך שמימות יב"נ, ולא סגי דאיכא פחות ממיל מבתיה החדשים של הכרך.
ט. [בה"ל ד"ה או חזו"א סי' קנ"ד סק"ג].
י. ומסתברא דאם בגבולות העיר שהיתה מוקפת חומה ליכא אלא

פרק ב

הלכות נראה

א. הכפרים והעיירות הנראין עם הכרך אפי' רחוקין יותר ממיל קורין בט"ו^א.

~~~~~ הערות ~~~~~

נכרים אבל בבתים הסמוכים פחות משבעים אמה לעיר דיירי ישראל חשיב כרך של ישראלים, ונפ"מ בשכונות שבירושלים החדשה הנידונים כדרך מדין סמוך בזמן שלא היו ישראל בעיר העתיקה, דכיון דהוו שכונות הבנויות ברצף עד העיר העתיקה והשכונות החדשות סמוכות להם ש"ד.

א. מגילה ג' ב' גופא אריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון כדרך, (וכיו"ב לשון הרמב"ם והטור והשו"ע או שנראין עמהם אפי' אינם סמוכין) הלשון משמע דנראה היינו שרואין העיר מן הכרך, דאם איתא דהיינו שיראה הכרך מהעיר הול"ל כרך כו' וכל הרואה אותו, וכדשנינו מגילה ט' ב' שבשילה אוכלין ק"ק ומע"ש בכל הרואה, והיינו בכל מקום שרואה את הבית וכמש"כ הר"מ בפיה"מ, וכן שנינו זבחים קי"ב ב' ק"ק נאכלין לפניו מן הקלעים וקק"ל ומע"ש בכל הרואה, ושנינו ר"ה כ"ט ב' שכל עיר שהיא רואה ושומעת כו' והיינו שהעיר תראה את ירושלים וכמש"כ הרמב"ם הל' שופר פ"ב ה"ח אלא כל עיר שהיתה בתוך תחום ירושלים והיתה רואה ירושלים, ואילו בהל' מגילה פ"א ה"י כתב הרמב"ם וכרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו, וכן נשתמשו הראשונים והאחרונים בלשון סמוך ונראה ולא בלשון סמוך ורואה, ונהי דכללא הוא דאם ציפורי רואה את טבריה ה"נ טבריה רואה את ציפורי, מ"מ הול"ל קושטא מיהו הנראה ומיהו הרואה, ועוד דמש"ל שאחת תראה את השניה כולה או רובה, והשניה לא תראה את הראשונה אלא במקצת ולא להדיא, ויתכן דבעינן שיראו רוב העיר או מחציתה ומ"מ לא תיסגי בראיית נקודה אחת מן העיר, וכ"נ במאירי (מגילה ב' ב') וז"ל ונראין הדברים בנראה עמו שהוא מאותו מחוז וטפל לאותו כרך על דרך מה שאמרו בחשבון ובבנותיה בית שאן ובנותיה ויש לפרש בששטח כל אותו כפר הנראה עמו נראה להדיא עכ"ל, ולכאורה להדיא היינו שתהא ראייה ברורה וניכרת. - וביאור הדברים כך. כגון ציפורי וטבריה, יתכן דציפורי תראה

את כל טבריה ואילו טבריה לא תראה אלא מעט מציפורי, דכיון דציפורי יושבת על ההר הרי טבריה פרושה תחתיה להדיא, ואילו מטבריה לא חזינן אלא את קצה בתיה של ציפורי שבצד ההר הפונה לטבריה, ודכוותה במישור מש"ל דעיר אחת תראה את השניה יותר משהשניה רואה אותה, ומ"מ לא יתכן שאחת תראה השניה והשניה לא תראה אותה כלל, וכגון שני עיירות הרחוקים זמ"ז הרבה וא"א לראות את זו מזו, מיהו ממגדליה של עיירה ראשונה רואין את העיר השניה כולה פרושה לפנינו להדיא, אבל מהעיר השניה שאין בה מגדלים לא יראו אלא את מגדליה של הראשונה, [מיהו יתכן סמוכין זל"ז ואין רואין זא"ז כלל ביושבת בנחל עיין לקמן]. ולהאמור צריכין אנו לידע ב' דברים. א. האם צריך לראות ראייה ניכרת ולא סגי בראיית נקודה אחת. ב. מי צריך לראות את מי האם העיר את הכרך או הכרך את העיר. - ולקושטא הלשון נראה עמו משמע דהעיר מיחזי כחד דוכתא עם הכרך אך צ"ע גדרי הדין מאימתי מיחזי כחד, ואפשר דחזינן אם רואין בהבטה אחת את העיר והכרך יחד מעיר אחרת שכנגד באמצעו, וכן מורה לשון המאירי הנ"ל שהוא מאותו מחוז וטפל לאותו כרך ע"ד מה שאמרו בחשבון ובבנותיה כו'. - והנה הרשב"א בסוגיין כתב דטעמא דכל הסמוך והנראה אליו נמי משום דכיון דמיגנו ומיכסו בכרך הסמוך מימות יהושע דכל שהוא סמוך ונראה לכרך בשעת מלחמה מתאספין ובאין אל ערי המבצר כו', ודברים אלו הן סברא לעיר שרואה את הכרך שהיא נטפלת למבצר הקרוב לה בראייה, ולפ"ז הול"ל רואה אותה, ועוד דאם איתא דלא סגי בראייה פורתא א"כ מש"ל שאין רואין את הכרך מהעיר כל הצורך ולא יועיל שהעיר נראית מהכרך להטפל לכרך דאין הכרך צריך ליטפל לעיר אלא העיר לכרך והיכי קאמר הנראית עם הכרך, ויש ליישב דהנה בזמן שקבעו הלכות קריאת המגילה כבר היו כרכים גדולים מוקפין חומה שלא מימות יב"נ הסמוכים לכרך קטן המוקף חומה מימות יב"נ ומהיכי תיתי יטפל הכרך הגדול לכרך הקטן, אלא הענין שנתנו חכמים חשיבות לכרכים המוקפים מימות יב"נ שכל סביבותיהם יהיו כמותם וזהו הכבוד של הכרך, דאלת"ה מדוע אין העיר נידונית לפי עצמה, ולהאמור ניחא דכבודו של הכרך דכל העיירות הנראות ממנו הרי הן כמותו, דאי"ז דין בעיר אלא דין בכרך שכל גלילותיו כחלק הימנו, וכ"מ לשון הרשב"א ג' ב' שכתב [וכן] הסמוך לכרך והנראה אליו קורין בחמיסר עכ"ל, והיינו הנראה מן הכרך ואי"ז סותר לסברת הרשב"א הנ"ל. עוד יש ליישב דלשון וכל הנראה עמו ר"ל כל העיירות הרואין עצמן עם הכרך, ולפ"ז העיקר שיראו את הכרך מהעיר, והא דלא קאמר הרואה אותו לאשמועין דלא סגי בראייה פורתא

ב. יש לעיין מהו שיעור הראייה ומה צריכין לראות³.

הערות

של נקודה אחת מהעיר להטפל לכרך, אלא בעינן ראייה ברורה להדיא באופן דהכפר רואה את עצמו כגלילות של הכרעין בכורות נ"ד ב' וקים להו לרבנן דשיתסר מיל קא שלטא ביה עינא דרועה וצ"ע לענין נראה דידן.

ב. מגילה ג' ב' בשלמא נראה אע"פ שאינו סמוך מש"ל כגון דיתבה בראש ההר, מדקאמר נראה כו' ע"כ ר"ל אותה העיר הפרוזה שאמרנו שנראית עם הכרך היא יושבת בהר והכרך יושב בבקעה, והנה מראש ההר אפשר לראות את כל הכרך שבבקעה הפרושה תחת ההר, אבל מהכרך שבבקעה א"א לראות אלא את הבתים שבקעה ההר הפונים לצד הכרך, מיהו אין ראייה מזה דבעינן לראות את הכרך מהעיר ולא את העיר מהכרך די"ל דסגי שרואין מקצת בתי העיר שבראש ההר, ועוד דאם איתא דלא חשיב בכה"ג שרואין את העיר מהכרך, מאי פריך אלא סמוך אע"פ שאינו נראה היכי מש"ל, נימא איפכא שהכרך בראש ההר והעיר בבקעה, א"ו דבראש ההר חשיב שרואין זא"ז, [אא"כ נימא דבראש ההר היינו על שיפוע ההר דרואין מהבקעה את כל העיר, אבל פשוטו משמע דבראש ההר לאו היינו דוקא על שיפוע ההר], ולהאמור אה"נ מצינו למימר איפכא דנראה אע"פ שאינו סמוך דהכרך בראש ההר והעיר בבקעה. - וקשה אמאי מוקמינן דיתבה בראש ההר ואטו במישור לא מש"ל נראה ביותר ממיל, ואמרו בכורות נ"ד ב' וקים להו לרבנן דשיתסר מיל קא שלטא ביה עינא דרועה, ויש ליישב בששה דרכים. א. קמ"ל דאע"פ שהכרך רואה רק את קצה העיר שבראש ההר סגי בהכי. ב. את"ל דבעינן שיראו את הכרך מהעיר י"ל דבעינן שיראו מן העיר את קרקע הכרך וזה א"א במישור בטפי ממיל, אבל מראש ההר לבקעה ניחא, [ואין הכוונה דבעינן לראות דוקא את הקרקע דהא איכא בתים המסתירים את הקרקע אלא סגי דאלמלא הבתים היה נראה הקרקע ועכשיו רואה את הבתים אבל במישור גם אלמלא הבתים לא היה רואה את הקרקע]. ג. קמ"ל דלא תימא דמה שרואה מחמת הגובה לאו מידי הוא דדילמא סברת שיעור ראייה הוא ההטפלות למקום דחזינן לעיר כחד עם הכרך אבל אם רואה מהגובה עדיין רחוק הוא וניבעי לדון דל ההר אי היה רואה מכאן, קמ"ל דסגי שרואה מההר אע"ג דאלמלא ההר לא היה רואה. ד. קמ"ל דעיר פרוזה שבהר טפילה לכרך מוקף שבבקעה אע"ג דבדרך העולם זו שיושבת בראש ההר שולטת טפי על סביבותיה. ה. קמ"ל דאפילו רחוקין

- ג. י"א דלא מהני נראה ביותר ממיל ואין הלכה כמותם.³
- ד. י"א דנראה הרחוק יותר ממיל, צריך שתהיה העיר שותפה עם הכרך בעניניה, וצ"ת מהו גדר השותפות.
- ה. יש לעיין אי סגי שרואין מגדליה של הכרך, ואת"ל דסגי יש לעיין אי סגי שרואין מגדל גבוה אחד, ואת"ל דסגי יש לעיין אי רואין מגדל בכרך ממגדל שבעיר מהו, ואת"ל דלא סגי שרואין מגדליה יש לעיין אי בעינן לראות את הקרקע ממקום חומת העיר ופנימה, או"ד סגי שרואין את בתייה של רוב העיר או מחציתה א אפי' מקצתה.⁴

~~~~~ הערות ~~~~~

הרבה זמ"ז דרך משם דיתבה בהר נראה נמי נידון בנראה עמו. ו. את"ל דנראה היינו שרואין ממקום שלישי את העיר והכרך כאחת י"ל דבמישור לא מש"ל שיראו כאחת ביותר ממיל משא"כ אם אחת בהר.

ג. וכתב הר"ן (מגילה ב' א' בדפי הרי"ף) ומ"מ אינו נראה שאם היה רחוק כמה פרסאות מפני שרואין אותו מן הכרך יהא נידון ככרך.

ד. הרשב"א מגילה ג' ב' כתב וטעמא דכל הסמוך והנראה אליו נמי משום דכיון דמיגנו ומיכסו בכרך הסמוך מימות יהושע דכל שהוא סמוך ונראה לכרך בשעת מלחמה מתאספין ובאין אל ערי המבצר והילכך הרי הן כאנשי הכרך ממש והרי הן כמוקפין חומה מימות יהושע עכ"ל, ולדבריו ז"ל י"ל דכל שרואין רק דרך מגדל אינו טפל לכרך והעירני לזה הר"מ גלעדי נ"י, ויש לעיין האידנא דנפלו החומות ואין העיירות מתאספין בכרך בשעת מלחמה אי בטל הדין דהו ככרך, ואפשר דזהו הטעם שקבעו חכמים כך את גדרי הדין אבל לאחר שנקבע הדין לא אזלינן בתר טעמא אלא בתר גדרי הדין. ברם יש לעיין עיר המוקפת חומה שלא מימות יב"נ הסמוכה לכרך המוקף מימות יב"נ מהיכי תיתי תטפל לכרך הלא היא עיר מבצר בפ"ע וא"צ לכרך, ולשון הד"מ סי' תרפ"ח סק"א ע"כ נ"ל דסמוך מיקרי אם יכול לבא אל הכרך תוך מיל אבל בנראה אע"ג דלא יכול לבא אל העיר במיל כגון דאיכא נהר המפסיק וצריך להקיף מהלך רב אפילו הכי מכלל העיר יחשב מאחר דנראה עם העיר והוא תוך מיל.

ו. וכן יש לעיין איפכא אי סגי שרואין את הכרך ממגדליה של העיר או ממגדל אחד בעיר, וכן יש לעיין אי סגי שרואין קצה הכרך או אפי' רק בית שבקצה.

ז. אם רואין את הכרך רק מקצה העיר יש לעיין האם דין נראה כדין סמוך דסגי בהכי להחשב סמוך.

ח. וכן יש לעיין בעיר שלא ראו ממקומה את הכרך מימות יב"נ כגון שהיה מפריד גבעה ונעקרה הגבעה.

ט. עיר שראתה את הכרך ובנו בתים המסתירין את הכרך מהו.

י. עיר שראתה את הכרך מקצה העיר ונחרב אותו מקום בטל דינה מלהיות ככרך וקורין בה בי"ד.

יא. עוד יש לעיין האם נראה דינו כסמוך דאם רואין רק את הבתים שנתווספו על הכרך שמימות יב"נ לא חשיב נראה.

יב. עיר הרואה את הכרך וקראו בה בט"ו וחרב הכרך לכאורה להבה"ל קורין בה בי"ד, ולהחזו"א קורין בה בט"ו.

~~~~~ הערות ~~~~~

ה. הבה"ל סי' תרפ"ח ד"ה או החזו"א או"ח סי' קנ"ד סק"ג נחלקו בעיר שסמוכה לכרך וקראו בו בט"ו וחרב הכרך אימתי קורין בה, ולכאורה ה"ה בעיר הרואה את הכרך וקראו בה בט"ו וחרב הכרך, ועיר שראתה את הכרך מקצה העיר ונחרב אותו מקום בטל דינה מלהיות ככרך וקורין בה בי"ד, ועיירות הסמוכות או נראות לכרך המסופק מאימתי הוקף דעת הבה"ל שם דקורין בהן רק בי"ד, ודעת החזו"א דדינן כהכרך דקורין בהן בי"ד ובט"ו.

פרק ג

בירורים בקריאה בשכונות ירושלים

שכונות ירושלים החדשה כולן צריכין בדיקה בכדי
להצטרף לדרך לקריאה בט"ו.

א. האם אין הפסק ע' אמה ושיריים בין הבתים המזרחיים
של השכונות לבין הבתים המערביים של העיר העתיקה [ואפשר
דסגי בקמ"א אמה להצטרף]*.

ב. הכבישים הרחבים שהתרחבו עם בניית הרכבת הקלה
וחידוש כל סביבות החומה יתכן שהם יחד עם צידיהם מהבתים
שבתוך החומה ועד בתי המגורים בשכונות הסמוכות יותר מע'
אמה והדבר צריך מדידה [בתי מלאכה אע"פ שיש בהן מקום
פיתא אינן מצטרפין לעיר].

ג. יש לדון האם כביש רחב הוה הפסק, ואפשר דכביש
המשמש למעבר משכונה לשכונה נידון כדרך שבין עיר לעיר
דלכאורה מפסיק.

ד. אם יש הפסק ע' אמה צריך בדיקה האם יש יותר ממרחק

~~~~~ הערות ~~~~~

א. השכונות בירושלים החדשה שיש ביניהם לבין השכונות הרצופין
עם העיר העתיקה יותר משבעים אמה ושיריים של הרים וגבעות שאין
בהם דיורין או קמ"א אמה (היינו ע' לזה וע' לזה עיין שו"ע או"ח סי'
שצ"ח ס"ז) וממילא אינן עיר אחת עם העיר העתיקה, צ"ע אימתי קורין
בהן לפי המבואר בחזו"א דעיר הסמוכה פחות ממיל לבתים שהתווספו
על הכרך ורחוקה יותר ממיל ממקום חומת הכרך שמימת יב"נ לא חשיבא
סמוכה, [אע"ג דאותן בתים שנתווספו לכרך קורין בהן בט"ו].

מיל בין הבתים המזרחיים של השכונות לגבולות העיר העתיקה שמימות יב"ג, וכיון דלא ידעינן היכן הן הגבולות שמא בעינן למיחש דלצד מערב של העיר העתיקה נסתיימה העיר סמוך לכותל המערבי והעיר התפשטה יותר לצד דרום וצפון.²

ה. דעת מרן החזו"א ז"ל דהשכונות הסמוכות לשכונות הבנויות ברצף עם העיר העתיקה אינן קורין במ"ו אא"כ קצה שלהם פחות ממיל לגבולות העיר שמימות יב"ג, אבל לא סגי שהן בתוך מיל לשכונות הדבוקות לעיר העתיקה.

ו. משום דין נראה מסתברא דסגי שרואין את שטח העיר העתיקה רק ממזרח השכונה [ומהרי"ל דיסקין נסתפק ומצדד מסברא כדאמרן], מיהו אפשר דבעינן ראייה להדיא להר הבית או סמוך לו מקום שבדאי היה מגבולות ירושלים מימות יב"ג.

ז. צ"ע אם העיר העתיקה נסתרת מהעין מחמת בתים גבוהים אי בטל דין נראה, והאם סגי שרואין רק דרך הגנות.

~~~~~ הערות ~~~~~

ב. וכידוע חומות העיר העתיקה הקיימות כהיום הינן בני כמה מאות שנה בלבד, ואינן בנויות על גבולות חומת העיר העתיקה מימות המקדש, ודילמא איכא יותר ממיל בין השכונות למקום חומת ירושלים מימות יב"ג, ונידון ככל הספיקות דקורין בי"ד, ובחפירות שנעשו בשנים האחרונות בדרום הר הבית נמצא שרידי ישוב הנקרא בפי החוקרים עיר דוד, והוא בסביבות מעיין השילוח הנמצא חוץ לחומות החדשות של העיר העתיקה שבימינו, ויתכן דירושלים בימי דוד ושלמה התרחבה דרומית וצפונית להר הבית, או בקרן מזרחית דרומית ובקרן מזרחית צפונית (דאילו מזרחה הוא הר הזיתים), וא"כ נמצא דהגבול לצד מערב היה קרוב יותר לכותל המערבי [ראיתי רחוב ברובע היהודי שנמצא בחפירות מימות המקדש וזה מערב לכותל המערבי בכמה מאות אמה], ולהאמור השכונות המזרחיות החדשות שבירושלים צ"ע אם הן בתוך מיל לגבול ירושלים שמימות יב"ג.

ח. צ"ע האם סגי שאפשר להצביע על מקום ששם הוא שטח הר הבית [מפני שמכירין ע"פ סימנים את מיקומו לפי סימנים סביבותיה]¹.

ט. מחיצות עירוב רבו הדעות דלא משווה לכולי ירושלים כעיר אחת².

~~~~~ הערות ~~~~~

ג. צ"ע איזה מקום צריכין לראות בירושלים העתיקה בכדי לקרוא בט"ו, ואולי דוקא שטח הר הבית אבל שאר המקומות לד' רוחות לא ידוע לנו היכן גבולות העיר והחומה מימות יב"נ למערב או צפון ודרום. וכן שכונה שא"א לראות הימנה את העיר העתיקה [הנ"ל] אלא מגגות הבתים מחמת בתים גבוהים שנבנו בין השכונה לעיר העתיקה.

ד. כותבי התשובות שדנו על השכונות החדשות המרוחקות הביאו יש שקורין בט"ו מפני שסומכין על העירוב המצרפן, והנה מלבד שנהגו כן גם אלו שאין מקילין להסתמך על העירוב בשבת, יש לפקפק הרבה בדבר גם לעירוב שיש לסמוך עליו דרה"י אינו בהכרח מצרף עיר עם הכרך למקרא מגילה לא לענין עיר אחת ולא לענין דין סמוך ממקום המחיצה, וכבר רבו מורי הוראה שצווחו על צירוף זה ומי יכריע לומר ברכה על סברא זו, [ויעוין בפוסקים בשו"ע או"ח סי' שס"ב ס"י בדין צוה"פ בבקעה מד' רוחות ובחזו"א עירובין סט"ו סק"ה], ועוד דאם יקרע העירוב באמצע הפורים נמצא שנתבטל הפורים דבי"ד לא קראו ובט"ו א"א לקרוא, ואטו אם יקיפו את כל א"י בצוה"פ יקראו בכל א"י בט"ו, וק"ו לסברת הרשב"א והריטב"א דבסמוך מיגנו ומיכסו בני העיר בכרך בשעת מלחמה דמשום העירוב לא מיגנו בכרך ברחוק טובא, ואמנם יש מהשכונות שהן פחות ממיל מהשכונות הותיקות, ברם דעת החזו"א דאין סמוך עושה סמוך, [כ"נ בספר חזו"א כנ"ל וכן מעידין משמו ז"ל], וגדולה מזו יש שדנו דא"א בשכונות אלו לברך לא בי"ד ולא בט"ו דה"ט דבספק קורין בי"ד בברכה דאזלינן בתר רובא דהוו פרוזי כמש"כ הר"ן, אבל בנד"ד אין הספק אם היה מוקף חומה אלא ספק בדין סמוך ואינו ענין לרוב, ועוד דדעת הש"ג דבכל המקומות המסופקין אין מברכין, ועוד דמקום זה בחזקת י"ד קודם הנידון לחיבור לכרך אע"פ שלא היו שם דיורין הידוע לן, [והגרי"ז מינצברג כתב דבעל תורת חסד גאב"ד לובלין כשהחלו לבנות שכונות חדשות הורה דלא יועיל עירוב לחושבם כירושלים, וראב"ד

י. הכרעת גדולי ירושלים בעת שהקימו את השכונות החדשות חוץ לחומה לקרוא בט"ו יתכן דאינה ענין למצב כהיום⁷.

הערות

ירושלים הגר"ד יונגרייז זצ"ל קרא בי"ד בברכה בביה"ח הדסה ובט"ו בלא ברכה].

ה. הכרעת גדולי ירושלים בעת שהקימו את השכונות החדשות חוץ לחומה לקרוא בט"ו לכאורה אינו מדין סמוך מפני שהיו שכונות שהיו רחוקות יותר ממיל מחומת העיר העתיקה (כגון גבעת שאול ואולי אפי' מא"ש) ועוד דגם אין ידוע היכן היו גבולות ירושלים מימות יב"נ, אלא מדין נראה, חדא דראו בעין את הר הבית ועוד דהיו בני השכונות טפילין לעיר העתיקה [בין ההטפלות של הרשב"א והריטב"א בעת מלחמה ובין ההטפלות שהוזכר במאירי ובח' הר"ן דמיחזי כמחזו אחד], אך יש לעיין כהיום שהעיר העתיקה נסתרת מהעין מחמת ריבוי הבתים שנבנו מאז, וגם טפלות השכונות לעיר העתיקה אינה בהוה כמאז. דבימים ההם כל השכונות בהקמתם היו נטפלין לכרך ולא היתה להם עצמיות, אלא נקראו בני ירושלים אשר יצאו לדור בשלוחות חוץ לחומה והשווקים והחנויות היו בתוך החומות וכל צרכי הרבים לא היו בשכונות, ובימים ההם התנוססה ירושלים בראש ההרים, והשכונות שנבנו על הגבעות שסביבותיה היו צופות עיניהן תמיד כנגד ירושלים שמולן, ואילו האידנא עיקר הישוב הוא חוץ לחומה ואין ירושלים העתיקה נראית כלל אלא ע"י הבחנה מדוקדקת ממקומות מסוימים ואין כאן הטפלות אלא בשם העיר הקרויין ירושלים. - ולענין רצף הבתים מהעיר העתיקה עד השכונות, יתכן דנשתנה הדבר בשנים האחרונות וצריך בירור, דאמנם השכונות הראשונות לא הוקמו צמוד לחומה מיהו היתה ירושלים העתיקה נראית היטב וטפילה כדאמרן, ברם אם איתא דמשום דין "נראה" יש לחוש האידנא שלא להסתפק בקריאה בט"ו מחמת כל הני ספיקא דאמרן לעיל, הרי אתאנו או לדין סמוך, או דהשכונות בנויות ברצף עד גבולות ירושלים מימות יב"נ והו"ל כרך אחד, וכבר נתבאר דמדין "סמוך" הדבר בספק משום דלא ידעינן היכן הגבולות של ירושלים מימות יב"נ, ולפיכך אין המדידה מחומות העיר העתיקה שלפנינו, ורצף עיר לכאורה אינו אלא בלא הפסק שבעים אמה ושיריים [וכמש"כ בחזו"א להשוות דין חיבור עירות לענין תחומין לחיבור עיר לענין קריאת המגילה, ואפשר

פרק ד

דין מרכין המסופקין

א. כרך המסופק מאימתי מוקף או טבריה דספק אם הים
נידון כחומה קורין בהן בי"ד בברכה ובט"ו בלא ברכה אפי'

הערות

דסגי להיות נידון כסמוך אם אין בין העיר לכרך קמ"א אמה ושיריים
דנותנים ע' לעיר העתיקה וע' לעיר החדשה, והנידון האם דיינינן להו
כב' עיירות או כהפסק בתוך עיר אחת ולא עיינתי וצ"ע], וכמדומה שיש
מקומות שהמרחק בין הבתים שבקצה העיר העתיקה לבתים הראשונים
מחוץ לחומה יותר מקמ"א אמה, כגון מבתי המגורים שבתוך החומה
שסמוך לשער יפו עד בתי שכונת ממילא, וכן בין הבתים שבמערב העיר
העתיקה לבתים שמעבר לכביש, מקרן מערבית דרומית של החומה עד
קרן מערבית צפונית [ובכללן הבתים שבתוך החומה שסמוך לשער שכם],
דכהיום הרחיבו טובא את הכבישים שסביב לחומה, וגם נתנו מקום לפסי
הרכבת במרכז הכביש והדבר צריך מדידה, ויש לדון האם כביש הוה
הפסק או דיינינן ליה שמשמש את העיר, ורק מגרש פנוי מפסיק, ואפשר
דכביש המשמש למעבר משכונה לשכונה נידון כדרך שבין עיר לעיר
דלכאורה מפסיק, ויש לעיין אי צמחייה העשויה לנוי [כגון בירושלים
סביב לחומה] נטפלת לעיר ואינה מצטרפת לע' אמה להפסק ולא עיינתי.
- עוד יש לעיין דגם אם נמצא מקומות שיש פחות מע' או קמ"א אמה
מבית לבית האם אלו בתי מגורים או בתי מלאכה ואי סגי שיש בהן
מקומות אכילה לפועלים, שו"ר בחזו"א או"ח סי' ק"י סקכ"ח דבית
חרושת שמיוחד לעבודה ואין בו פיתא ולינה דינו כבית האוצרות ואורוות
סוסים וביהכ"נ דלא חשיב דירה לענין עיבור, וכש"כ שאין עולים לחשבון
ששה בתים לעשות עיר ואכילה באקראי לא מקרי דירה, ונסתפק בקובעין
שם סעודה אחת ביום באמצע עבודתן וכתב דמסתבר כיון דעיקר הבנין
לאו לדירה עביד אלא למלאכה וגם האכילה אין השלחן ערוך כדרך
המסובין לא מקרי דירה. - וכתב בחזו"א או"ח סי' קנ"ג סק"ב דבמקום
ספק קבעו חכמים לקרות בט"ו מחמת ספק וקבעו לברך בי"ד ולא בט"ו
דבי"ד קיים מצוה בודאי, אף אם היא מוקפת, ובט"ו הוי ספק מצוה.

קובץ כרכין המסופקין פרק ד הלכות טו

בלילה, וכן שמחה ומתנות לאביונים ועל הנסים, ולמעשה הרבה נוהגין שלא לומר עה"נ במקומות המסופקין והסמוכין להן, ונחלקו הפר"ח והפמ"ג לענין משלוח מנות.

ב. העיירות הידועות כמסופקות בא"י הן. צפת, בית שאן, עכו, חיפה, שכם, לוד, עקרון, יפו, באר שבע, חברון, עזה, ויריחו.

ג. עיירות הסמוכות או נראות לכרך המסופק מאימתי הוקף דעת הבה"ל (ד"ה או) דקורין בהן רק בי"ד, ודעת החזו"א דדינן כהכרך דקורין בהן בי"ד ובט"ו (או"ח קנ"ג סק"ג).

ד. מדינות שבצפון הרחוקים מא"י לא מסתפקינן בהן אם היו מוקפין מימות יב"נ.

ה. העיירות תל אביב, רמת גן, גבעתיים, בני ברק, אם הם מחוברים ליפו באיזה מקום בלא הפסק של ע' אמה ושיריים או קמ"א אמה שאינו שטח מגורים הרי הן כיפו, ואם יש הפסק אלפיים אמה הרי הן נידונין כעיירות הסמוכות לעיירה מסופקת.

ו. מרן החזו"א ז"ל חשש בבני ברק שהיא כיפו או סמוכה ליפו ונהג לקיים בב"ב כל מצוות היום גם בט"ו (ובלא ברכה ולא נהגו לומר עה"נ), וכן יש לדון משום נראה ואף אם מופרדין זמ"ז יותר מהשיעור הנ"ל.

פרק ה

דין בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר

א. בן כרך שבא לעיר אפילו רק ליום י"ד קורא בי"ד, ובן איפכא [ובסמוך יתבארו הפרטים].

דעת המ"ב

א"ה: לשון הנה"ל סי' תרפ"ח ס"ה ד"ה בן וז"ל סעיף זה רצו פארומו מאוד עיין בפמ"ג ונשארי אחרונים והעתקתי במ"ב רק שיטת רש"י שהסכימו עליה הרבה ראשונים וגם זה בקינור נמרץ ומ"מ למעשה אני מבקש מהקורא שלא יסמוך עלי לענין דרכה ועיין בפמ"ג עכ"ל.

ב. בן כרך שהלך לעיר והיה דעתו בהליכתו שישבו לכרך ביום י"ד קודם עלות השחר, אפילו נתעכב בעיר ביום י"ד קורא במ"ו.

ג. בן כרך שהיה בדעתו בהליכתו לעיר לשהות בעיר עד י"ד בבוקר [י"א דבעינן שיהא בדעתו לשהות בבוקר כדי שיעור שיכול לקרות המגילה בבוקר] ושהה בעיר עד י"ד בבוקר קורא בי"ד אע"פ שחזר בי"ד ביום לכרך, ודעת המ"ז דאם חזר לכרך קודם שהאיר היום קורא במ"ו.

ג. בן עיר שהלך לכרך והיה דעתו בהליכתו שישבו לעיר קודם עה"ש של יום ט"ו קורא בי"ד בכרך אפילו נשתהה לבסוף בכרך ביום ט"ו.

ד. בן עיר שהיה בדעתו בהליכתו לכרך לשהות בכרך עד ט"ו בבוקר [י"א דבעינן שיהא בדעתו לשהות בבוקר כדי שיעור שיכול לקרות המגילה בבוקר] ושהה בעיר עד ט"ו בבוקר, קורא

קובץ בן עיר ובן כרך פרק ה הלכות יז

במ"ו בכרך אע"פ שחזר במ"ו ביום לעיר, ואם לא קרא בבוקר
מ"ו בכרך קורא בביתו בעיר במ"ו.

ה. בן עיר שהיה בי"ד בעיר ועקר דירתו בליל מ"ו לכרך,
הרי הוא כבן עיר וכבן כרך וחייב בכל מצוות היום בי"ד ובמ"ו.

דעת החזו"א

ו. דעת החזו"א דקביעות הדין בהולך ממקום למקום לפי
מה שהיה בדעתו בשעת כניסת ליל י"ד או מ"ו היכן יהיה
בעה"ש, [ועפ"ז יתבארו כל הדינים בסמוך].

ז. בן כרך שיצא מהכרך לאחר תחילת ליל י"ד דינו כבן
כרך, אפילו בא תיכף לעיר ונשאר בעיר עד אחר מ"ו.

ח. בן כרך שהגיע לעיר קודם תחילת ליל י"ד והיה דעתו
להיות בעיר עד עה"ש של יום י"ד, דינו כבן עיר וקורא בי"ד
בלילה וביום אף אם חזר לכרך [בין באונס בין ברצון] קודם
שהאיר יום י"ד.

ט. בן כרך שהגיע לעיר קודם תחילת ליל י"ד והיה דעתו
בכניסת ליל י"ד לצאת מהעיר קודם עה"ש דינו כבן כרך אע"פ
שלבסוף נשאר בעיר אחר עה"ש [בין באונס בין ברצון], וא"צ
לקרוא גם בלילה בי"ד.

י. בן כרך שנעשה בן עיר וקרא בי"ד בברכה, וחזר לכרך
טרם ליל מ"ו אפילו לא היה דעתו להשאר בכרך עד עה"ש
חייב לקרוא במ"ו לילה ויום. [עיין חזו"א סי' קנ"ב סק"ו].

יא. בן כרך שנשאר בעיר בליל מ"ו ודעתו לחזור לכרך טרם
עה"ש של יום מ"ו חזר להיות בן כרך [ולכאורה חייב לקרוא

יח קובץ בן עיר ובן כרך פרק ה הלכות

ליל ט"ו בעיר עיין חזו"א שם], ואם דעתו לישאר בעיר עד עה"ש של ט"ו תו אינו נעשה בן כרך.

יב. בן כרך שיצא מהכרך ביום י"ד ואין דעתו לשוב לכרך קודם עה"ש של ט"ו פטור מט"ו, ואם דעתו לחזור קודם עה"ש חייב בט"ו, וכן אם יצא לאחר תחילת ליל ט"ו חייב בט"ו לילה ויום בכ"ג.

יג. בן עיר שיצא לכרך ודעתו בכניסת ליל י"ד לישאר בכרך עד עה"ש של ט"ו, פטור מלקרוא בי"ד, ואפילו אם חזר לעיר קודם עה"ש, וחייב לחזור לכרך ולקרוא, ואם נשאר בעיר בתחילת ליל ט"ו ודעתו לישאר שם עד עה"ש פטור גם מט"ו.

יד. בן עיר שיצא לכרך באופן שנפטר מי"ד וחזר לעיר ונשאר בה בתחילת ליל ט"ו ועכשיו דעתו לחזור לכרך קודם שיאיר בוקר ט"ו, צריך לקרות מגילה בליל ט"ו וביום ט"ו אפילו עודנו בעיר.

טו. בן עיר שיצא לכרך והיה דעתו בתחילת ליל י"ד לחזור לעירו קודם שיאיר היום בט"ו קורא בי"ד לילו ויומו, ואם נשאר בכרך בט"ו וגם היה דעתו בתחילת ליל ט"ו להשאר בכרך עד עה"ש דיום ט"ו צריך לקרות גם בט"ו אפילו אם חזר לעיר, (וקורא בלא ברכה אא"כ עקר דירתו לכרך).

טז. בן עיר שבא לכרך בסוף יום י"ד ע"מ לישאר בכרך עד אחר עה"ש של ט"ו קורא בט"ו לילה ויום בלא ברכה אא"כ עקר דירתו לכרך.

יז. בן עיר שבא לכרך בסוף יום י"ד ע"מ לצאת מהכרך קודם עה"ש של ט"ו פטור מקריאה בט"ו.

יח. בן עיר שבא לכרך בליל ט"ו לאחר תחילת הלילה פטור מקריאה בט"ו.

פרק ו

בענינים שונים

א. בן עיר שהיה בדרך בי"ד ולא היה בידו מגילה קורא בט"ו בלא ברכה, אבל לאחר ט"ו לא יקראנה.

ב. כתב הפמ"ג ספק אם קרא את המגילה אפשר דלא אמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא משום דהוא דברי קבלה*, וה"ה בספק אם שמעה כתיקונה.

ג. בן כרך שנמצא במקום שאינו ישוב כגון בים או במדבר קורא בי"ד.

ד. מי שדינו לקרוא בט"ו אינו יכול לקרוא ולפטור לבני י"ד בי"ד וכן להיפך כיון שאינו מחוייב עתה בדבר [פר"ח]. והפמ"ג כתב דבדיעבד אם בן כרך קרא לבן י"ד בי"ד יצא².

ה. בן כרך שקרא בי"ד בכרך יצא בדיעבד ואינו חוזר ומברך

~~~~~ הערות ~~~~~

- א. הביאו מ"ב סי' תרצ"ב סקט"ז.
- ב. [בירושלמי מסתפק בבן כרך אם יכול להוציא בן עיר בי"ד כיון דבדיעבד יוצא בי"ד, ובגמרא דילן משמע דהוא לעכובא בט"ו, ולפיכך אינו יכול להוציא לבני י"ד בי"ד, ובבהגר"א מוכח דס"ל דגם הש"ס דידן מודה לירושלמי דבדיעבד יוצא בן כרך בי"ד וכ"כ בפמ"ג ונשאר בעיא דירושלמי על מקומה].

ב קובץ בענינים שונים פרק ו הלכות

בט"ו, אבל לכאורה צריך לחזור ולקרוא בט"ו [מ"ב סקי"א
ושעה"צ סק"ח]. ודעת החזו"א דהנ"מ במעה אבל במזיד צ"ע.

ברוך רחמנא דסייען

סימן א

ביאור דברי הר"ן בדין סמוך ונראה

ר"ן ב' א' בדפי הרי"ף ד"ה אריב"ל, דברי הר"ן יתכן לפרש בשתי דרכים אחת עם המוסגר ואחת בלא המוסגר ובהגהה, ונביא את משפטי הר"ן ואח"כ ביאור דבריו ז"ל דבר דבור על אופנו.

א. וי"מ דנראה וסמוך דקאמר היינו דמתחשב מתחומי העיר דוקא. בין נראה ובין סמוך אינו אלא במרחק מיל [ודוקא ר"ל דוקא מיל]. א"נ דמיחזי כחלק מן העיר [ודוקא ר"ל דוקא אי מיחזי], ולפ"ז צ"ל דסמוך אינו אלא במחצית המיל או שיעור אחר אבל מיל לא דאלת"ה הרי כל נראה תיפול משום סמוך ובגמ' מבואר דמש"ל נראה ואינו סמוך וכמשה"ק הב"י סי' תרפ"ח, [ועיין בב"י דסמוך לו ר"ל תוך עיבורה של עיר דוקא ור"ל דסמוך היינו סמוך ממש, ואילו "נראה" הוא תוך מיל דוקא, ועיין בא"ר שם דכ"מ בס' דרך תמים וכן נוטה דעת הב"ח והר"מ אלשק"ר, והביא ראיה מלשון הרוקח סי' רל"ז כרך וכל הסמוך לו נידון כדרך וכל הנראה עמו עד מיל ומדחלקו לתרי בבא משמע דעד מיל לא קאי כלל על סמוך, ולפ"ז הא דפריך סמוך אף שאינו נראה היכי מש"ל ר"ל אף שהוא בעמק כיון שהוא סמוך בתוך עיבורו של עיר מסתמא נראה, ומשני שיושבת בנחל שהוא עמוק בלי שיפוע ועמוק ואינו נראה, והעירוני דכ"כ בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' ק"י דהא דאמרו בגמ' ועד כמה מיל לא קאי אסמוך דפשיטא להו דסמוך היינו סמוך ממש בתוך עיבורה של עיר]. והכי דייק לישנא דקאמר נראה אע"פ וכו' ולא קאמר רואין אותו מן העיר. ביאור תיבת "נראה" אין פירושו שרואין אותו אלא מתפרש דנראית העיר אחת עם הכרך, דאל"ה הול"ל רואין אותו. מיהו הא והא נמי איתא דרואין אותו מן העיר בעינן. ועתה אומר הר"ן דלקושטא צריכין גם לראות את הכרך מהעיר [מכאן משמע דא"צ שיראה העיר מהכרך אלא הכרך מהעיר, אבל בר"ן בסמוך כתב איפכא ומ"מ אינו נראה שאם היה רחוק כו' מפני שרואין אותו מן הכרך כו' מבואר דהענין שיראה מהכרך ואפשר דס"ל דבעינן שיראו זא"ז]. אך צ"ע אם איתא דנראה היינו דמיחזי יחד מנ"ל להר"ן דבעינן נמי לראות זמ"ז, ואפשר דקשיא להר"ן מדוע אוקמינן דיתבה בראש ההר הלא גם במישור יכולין להראות יחד, א"ו קמ"ל דלא סגי שיראו ממקום שלישי את העיר והכרך

כמחזו אחד אלא בעינן שיראו מתוך העיר שהיא מחזו אחד עם הכרך. - ועיין לעיל כמה ישובים אחרים מדוע מוקמינן לנראה דהעיר בראש ההר]. א"נ אפשר דכי אמרינן ועד כמה אמר רבי ירמיה כמחמתן לטבריא מיל אכולה מילתא מהדר בין לנראה עמו בין לסמוך. עכשיו חוזר הר"ן דאמנם גם סמוך הוא עד מיל וע"כ דנראה היינו אף ביותר ממיל. [ומש"כ הר"ן אכולי מילתא ר"ל דמיל מיהא שפיר דמי]. ומ"מ אינו נראה שאם היה רחוק כמה פרסאות מפני שרואין אותו מן הכרך יהא נידון ככרך. נהי דאם סמוך עד מיל ע"כ דנראה אף ביותר ממיל דאל"ה לעולם נראה תיפול"ל משום סמוך, מיהו פשיטא שיש לדבר קצבה דלא יתכן דאם יראו ממקום גבוה במרחק כמה פרסאות את העיר דתתפל העיר לכרך.

ב. וי"מ דנראה וסמוך דקאמר היינו דמתחשב מתחומי העיר דוקא [ואפילו מופלג כמה]. מתנאי "נראה" שיהא ניכר שהעיר שייכת למחזו הכרך ואינה בפ"ע, ואז נטפלת העיר לכרך אפי' רחוקה טובא מהכרך [שו"ר שכ"כ בחידושי הר"ן וז"ל והעומד חוץ לעיר נראה שהוא מן העיר]. והכי דייק לישנא דקאמר נראה אע"פ וכו'. מדקאמר נראה אע"פ שאינו סמוך ע"כ דנראה אף ביותר ממיל דהא עד מיל קרינן ביה סמוך. ולא קאמר רואין אותו מן העיר. מדלא השתמשו בפועל רואה כדאמרו במע"ש בכל הרואה ואמרו בר"ה כ"ט א' עיר שרואה ושומעת ש"מ דדין נראה אינו בעצם הראייה אלא במה שנראין כאחד. מיהו הא והא נמי איתא דרואין אותו מן העיר בעינן. ר"ל אע"ג דמש"ל שיראו ממקום שלישי את העיר והכרך כמחזו אחד מ"מ בעינן נמי שיראו מהכרך את העיר או מהעיר את הכרך, וא"א לפרש דכונת הר"ן דבעינן תרויהו סמוך ונראה דהא בגמ' אמרו בשלמא נראה אע"פ שאינו סמוך כו'. אלא ר"ל כנ"ל דלא סגי שיראו ממקום שלישי כאחד אלא בעינן דלתחזי מתוך העיר שהיא כגלילות הכרך. א"נ אפשר דכי אמרינן ועד כמה כו' אכולה מילתא מהדר בין לנראה עמו בין לסמוך. י"ל דגם נראה לא מועיל אלא עד מרחק מיל דלא חשבינן להו כמחזו אחד במרחק יותר ממיל. ואולי סמוך היינו דמרחק הליכה בין העיר לכרך אינו יותר ממיל, ואילו נראה היינו דהמרחק באויר אינו יותר ממיל אבל בהליכה אפי' טובא כל שנראה כמחזו אחד וכגון שמפסיק נהר בין העיר לכרך וצריך להקיף סביב כדי לבוא מזל"ז שו"ר שכ"כ הד"מ סי' תרפ"ח סק"א. ומ"מ [אפילו לפירושא קמא] כו', ר"ל אפי' לפי הראשון דנראה נטפל לכרך אפי' יותר ממיל מ"מ יש לדבר קצבה, דלא מסתבר דבמרחק כמה פרסאות טפילין זל"ז.

בטו"א ג' ב' כתב דה"ט דבפחות ממיל נידונית העיר ככרך דא"א דזו תקיים מצות פורים בי"ד וזו בט"ו דנראית כעיר אחת חלוקים במנהג אלו מאלו ומיחזי מילי דרבנן כחוכא, ותימא דהא עיר הסמוכה לעיר הסמוכה לכרך קורין בה בי"ד אם יש בין השלישית לכרך יותר ממיל אע"ג דבעיר האמצעית הסמוכה לכרך והקרובה לעיר השלישית פורתא קורין בט"ו.

פסחים

סימן ב

בדין משלוח מנות

א) מגילה ז' ב' שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, כך היא הגירסא שלפנינו, ובפשוטו דינא קאמר דיצא יד"ח שניהם ואע"פ שלא נתכוין ר"י נשיאה אלא למשלח מנות, ויש לפרש דכי היכי דהשלח ג' מנות לאביון יוצא יד"ח משל"מ ומתנות לאביונים, ה"נ השולח ב' מנות שיש בהן כדי חלוקה לשלש מנות והוה באטמא דעיגלא וביין שיעור ג' מנות ונתקיים ענין שתי המצוות בחדא מחתא דאפשר דליכא חסרון במה שלא חתך מנה אחת לשניים, (ואע"פ שאין יודע העני דבעבור מתנות לאביונים קבלה), ואף אם גם בדרבנן מצוות צריכות כונה ולא נתכוין למתנות לאביונים אפשר דסגי דנתכוין לנתינה.

ובטו"א שם נסתפק בשלח ב' מנות לעני אם יצא יד"ח משל"מ ומתל"א הביאו הגרע"א והבה"ל, וצ"ע אי ר"ל אפי' לאו משום כדי חלוקה מהיכי תיתי יקיים תרוויהו, ובטו"א נראה דמסיק דא"א לקיים ב' מצות אלא ע"י ג' בנ"א, ומש"כ ג' בנ"א לאו דוקא אלא ה"ה אם שולח לאביון פעמיים אחת עבור משל"מ ואחת עבור מתל"א א"נ ג' מתנות בפ"א, ומש"כ הטו"א דהא דשלח ליה קיימת בנו משלוח מנות ומתנות אסיפא דקרא סמך דקיים ע"י מתנות לאביונים צ"ע אי לקושטא קיים משל"מ כרצונו מ"ט הזכיר לו מתנות לאביונים, עיין בטו"א דאפשר דאו או קאמר ולפ"ז אשמועינן דאע"פ שנתכוין למשל"מ מ"מ עלתה לו למתל"א אם ירצה [שוב העירוני דבספר קרבן מנחה למהר"י חאגיז ז"ל

אות שפ"ה שיישב דלגבי זרוע שניתן לכהן אמרו דבגדול יכולין לחלקו לשנים וליתן לשני כהנים ודכוותה י"ל דאטמא ראויה לחלקה לב' וחשיבא כשתי מנות וכיו"ב גרבא דחמרא יש בו כדי לחלקו לשנים].

אבל רש"י גרס קיימת בנו רבנו משלח מנות (עיין בב"ח ובגליון הגר"א שם) וכתב דלא גרסינן הדר שלח ליה אבל בירו' גרסו כמבואר בסמוך, ולפירש"י צ"ל דרבנותא דשתייה נמי חשיב מנה, עיין יומא ע"ו א' שתיה בכלל אכילה כו', ויש לעיין אי ה"נ יוצא יד"ח בשני מיני משקין, או"ד דמאכל עם משקה חשיבא עיין מו"ק ט' א' אין שמחה בלא אכילה ושתיה וצ"ע.

וגירסת ר"ח קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים וכ"ה בילקוט אסתר תתרנ"ט ובשאלות פ' ויקהל ובתו' רי"ד, וכתב ר"ח כלומר נתנית אביונים נתת לי מנה אחת והיא הירך חזר שלח לו עגל וג' קנקני יין כו', ודברי הר"ח צ"ע במש"כ מנה אחת והיא הירך ואי ר"ל דמשקה לא חשיב מנה אמאי אהדר ליה קנקני יין, ויש לפרש דלעולם משקה לא חשיב מנה ובראשונה יצא יד"ח מתנות לאביונים, והא דאהדר ליה עגל י"ל דהוה בתורת מנה שניה והיין לתוספת בעלמא דאין אכילה בלא שתיה, עוד יישב בני אי"ש נ"י דמשלוח ראשון יצא בה מתנות לאביונים (ואפשר דלזה היתה כונתו מתחילה), ושוב שלח לו משל"מ דהעגל חשיב כשתי מתנות דיש בו אברים אברים והיין לתוספת כנ"ל, ולפ"ז נחא אמאי לא שדר ליה ירך נוסף, ואפשר דכונת ר"ח דבשר מועט כשיעור מנה אחת ר"ל לסועד אחד אינו חשוב בתורת משל"מ אלא כמאכיל לאביון ומש"כ והיא הירך ר"ל דקנקן היין טפל לירך, ואה"נ דיין חשיב מנה.

והריטב"א כתב דבכולהו נוסחי גרסינן מתנות לאביונים ופי' שלא היתה יקרה התשורה בעיניו ואמר שאינה מתנה לאדם כמוהו ולא יצא יד"ח משלוח מנות הדר שלח ליה ר"י נשיאה עגלא תליתאה ותלת גרבי יין שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות כלומר שזו התשורה הראויה לך (וכן איתא בירושלמי פ"ק דמגילה), ולפ"ז מאי דקאמר קיימת בנו מתנות לאביונים בדרך צחות ובתמיהה קאמר, ויתכן דלא מצי מקיים מתנות לאביונים ומשלח מנות בחדא מחתא, וממש"כ הריטב"א שזו התשורה הראויה לר"י נשיאה לתת, משמע דעשיר הנותן מתנה פחותה אינו יוצא בה יד"ח משל"מ, וצ"ע מ"ט דאם המקבל עני ושמח בה מאי

קובץ סימן ב הלכות כה

גריעותא, וי"ל דזילותא הוא למקבל שאין העשיר נותן לו מנות כפי עשרו וממילא אינו שש בזה וענין משל"מ להרבות אחוה ורעות (עיי' לקמן סק"ח).

ומיהו ליכא ראייה דעני השולח לעשיר דבר פחות יצא די"ל דאין דרך כבוד ליתן לעשיר מתנה קטנה, עוי"ל דאין כונת הריטב"א דלא יצא בראשונה אלא דרך צחות קאמר דלא יאה לרבי כך לפי עושרו ורבי חזר ושלח להראות לו פנים ולא מן הדין, ומאי דאהדר ליה ר"א השתא קיימת משל"מ ר"ל מן המובחר והעיר לזה בני אי"ש נ"י, ועיי' מגילה ז' ב' א"ל אביי השתא אמר מרי אי חקלאה מלכא ליהוי כו', ומשמע דהוה דבר פחות לפי עושרו של רבה ולא נתפרש ששלח רבה שוב מנות אחרות וע"כ דבדיעבד ש"ד, ויש לעיין אי אביי דרך צחות בלחוד קאמר, או הלכתא קאמר דלכתחילה אין ראוי לרבה לשלוח דברים שאינם לפי עושרו, אבל יש לפרש דהוה כמות כפי עושרו אלא שהיה ממין המצוי לכל כפירש"י, וסבר אביי דראוי לרבה לשלוח גם מין שאינו מצוי, וזה ודאי רק למצוה מן המובחר.

ב) בח"א כלל קנ"ה סל"א דקדק מירו' הנ"ל דהשולח לעני דבר מאכל יצא מתנות לאביונים ולא משלוח מנות, והשולח דבר פחות לעשיר אינו יוצא משל"מ, פשוט דאין כונת הח"א דכל דבר מאכל ששלחו לעני לא יצא יד"ח משל"מ (כמו שתמה בשד"ח מערכת פורים ס"ח) דהא כששלח בשנית יצא בה משל"מ, וגם לא יתכן דבכדי לצאת מצות משל"מ בעינן לבדוק דהמקבל אינו עני, ובכל מקום העניינים שולחין משל"מ זל"ז, אלא ר"ל דמהא דסבר ר' אושעיא דלא יצא ר"י נשיאה מצות משל"מ ש"מ דאין יוצאין משל"מ במתנה פחותה, וממילא מתפרש כמתנות לאביונים ואף אי מצות דרבנן צריכות כונה ונתכוין למשל"מ יוצא יד"ח מתנות לאביונים דסגי בכונת הנתינה לשמח רעהו וצ"ע, ודוקא מנות קטנות שאין דרך העשיר ליתנם בתורת משל"מ אלא כצדקה לעני ממילא מתפרש כמתנות לאביונים (עיי' בח"א שם דמתחלה שלח לו מתנה קטנה כדרך שנותנים לאביונים), אבל מידי דאורחיה ליתנם כמשל"מ יוצא בהו יד"ח משל"מ גם בתתו לעני כשנתכוין למשל"מ.

ואכתי דברי הח"א צ"ע דנראין כסותרין דבתחלה כתב דין בעני ולבסוף כתב דין בעשיר ולמש"כ לעיל אין החילוק בין אם המקבל עני או עשיר אלא החילוק בשיעור המתנה, וממ"נ אי ר' אושעיא עני הוה

היכי ילפינן מינה דאין יוצאין לעשיר במתנה פחותה הלא גם לעני אין יוצאין במתנה הראשונה ששלח ר"י נשיאה, ואי ר' אושעיא עשיר הוה היכי ילפינן מינה דאין יוצאין משל"מ גם לעני במתנה פחותה, ואפשר דהח"א משמע ליה דר' אושעיא עני הוה מדקאמר קיימת בנו מתל"א ואע"ג דר"י נתכוין למשל"מ ש"מ דגם לעני יש חילוק בין שיעור מתל"א לשיעור משל"מ דלענין משל"מ בעינן טפי, ומינה דה"ה לעשיר יש שיעור למשל"מ.

ובבה"ל סי' תרצ"ה ד"ה חייב הביא דברי הח"א דהשולח לעשיר דבר פחות אינו יוצא משל"מ, ולמש"כ לעיל ה"ה לעני כל חד לפי דרגתו וגם מש"כ הבה"ל דכ"מ בריטב"א קשה דבריטב"א מבואר דהנידון על עשיר השולח וצ"ע, ויש לעיין באורח שנותנין לפניו דבר מאכל שאינו פחות, אלא דבשאר ימים כה"ג חשיב שאוכל משל בעה"ב אם כשאומר לאורח בפורים זכה בו דמי לדבר פחות שאין יוצאין בו משל"מ דהא בלא"ה היה אוכל משל בעה"ב ומסתברא דש"ד ול"ש ממחלפי סעודתייהו להדדי דאיתא מגילה ז' ב' עיין מ"ב שם סקכ"א דיוצא י"ח אע"פ שהולך אח"כ לסעוד אצלו וכ"ש לפירש"י כמבואר בסמוך ועיין לקמן דאפשר שא"צ זכייה במשל"מ.

ג) מגילה ז' ב' מחלפי סעודתייהו ופירש"י זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חברו עמו, ובב"י סי' תרצ"ה תמה עפירש"י היכי קיימו משל"מ ומשמע דקשיא ליה נמי היכי יצא המארח וכן תמה מהרש"א אמאי לא פירש"י באותה שנה וכנראה קשיא ליה דלישנא דגמ' לא משמע כן ואדרבא משמע דבאותה שעה קיימו שניהם משל"מ בחליפין, ואפשר דרש"י נתקשה דאי מחליפין ממש קאמר מאי קמ"ל הלא הא גופא משלח מנות, ולכך פי' דרבותא דהמתארח אצל חברו מקיים המארח משל"מ מיהא במתכוין לכך (דלא גרע מראובן הנכנס לבית שמעון ומקבל משל"מ משמעון ואוכלו בבית שמעון).

ולא נתפרש ברש"י היכי קיים האורח מצות משל"מ, וכנראה מחמת זה הוכיח המג"א סי' תרצ"ה סק"ב מפירש"י דהסמוך על שולחן חברו פטור ממשל"מ [ומש"כ המג"א ולא הכין לו כלום לכא' ר"ל דאם נשתתף האורח בהכנת מנה לסעודה לא חשיב סמוך ואמאי מיפטר], אבל י"ל דמחמת עניותם לא הוה להו כדי שתי סעודות בכל שנה [אחת לעצמן ואחת למשל"מ], אבל כדי סעודה אחת לכל שנה הוה להו, ובאותה שנה

קובץ סימן ב הלכות כז

שאכל אביי אצל רבי חנינא קיים אביי מצות משל"מ ע"י שנתן אביי סעודתו לאדם אחר, ונשכרו שא"צ כל שנה כדי שתי סעודות אלא אחת לשתי שנים, ולפ"ז ליכא ראייה דהסמוך על שלחן אחרים פטור, שו"ר בד"מ שם שיישב פירש"י ומשמע דפי' דרך המארח יצא כדאמרן.

והר"ן פי' דלא הוה להו כדי לשלוח וגם להותיר לעצמם לסעודת פורים ובכך קיימו שניהם, וצ"ל דרבנותא דלא חשיב חליפין זה תמורת זה אע"פ ששלחו ע"מ שיחזירו להן מ"מ חשיב כמתנה זל"ז, ומ"מ ל"ד למתנה ע"מ להחזיר, ולהאמור יש להסתפק אי רש"י שפי' בע"א סבר דאין לשלוח בחליפין כה"ג משום דחשיב זה תמורת זה ואנן מתנה בלא תמורה בעינן, או"ד דכה"ג נמי פשיטא דלא חשיב זה תמורת זה, ולכך פירש שאכלו זה אצל זה, ומש"כ ב"ח דלפירש"י הסועדין יחדיו פטורין ממשל"מ דנתקיים בהו ענין להרבנות אחוה ורעות צע"ג דא"כ יפטרו ממשל"מ כל משפחה ומשפחה הסועדין יחד בפורים.

ויש לעיין לפירש"י אי צריך האורח לזכות במאכלו קודם שלא יחשב שאוכל מבעה"ב או דכיון שיש לו רשות לאוכלו כמאן דזכי ביה דמי, או"ד דא"צ כלל קנין במשל"מ אלא הא גופא דיהיב ליה מנות למיכל סגי, ומ"מ כשמביא משל"מ לבית חברו א"צ המקבל להגביה דחצרו קונה לו דזכות הוא לו, ויש לעיין במביא מנה אחת בבוקר ואחת בין הערביים אי ש"ד, ואף את"ל דאין יוצא הנותן עד שיזכה מקבל מ"מ יש לחלק בין אם מביאן בב"א וזוכה המקבל בכל מנה בפנ"ע למביא מנה אחת בבוקר והשניה בצהריים, והעירני הרי"י הכהן שליט"א לפרש דברי רש"י דעובדא דמחלפי סעודתייהו לא איירי בדין משלוח מנות אלא מייתינן עובדא בהנהגת אמוראי בסעודת פורים כדמייתו בהמשך הסוגיא כמה עובדות, וקמ"ל שהיו משתדלין לשבת אחים יחדיו להרבנות באחוה ורעות ושמחה ע"י שאכלו זה אצל זה ומיושב תמיהת כל האחרונים ודפח"ח.

בני ישיבה המקבלין מנות שוות ממטבח הישיבה לכאורה יוצאין יד"ח בהחלפת מנותיהן אע"ג דלא חשיבא ליה מנות דחבריה טפי ממנותיו, דכיון דראשון מזכי לחבריה מנותיו הרי השני נשכר דיש בידו מנות כפולות, והראשון נשאר בלא כלום, וכיון שמזכה לו השני מנות הרי קבל משל"מ, וכשנעשה בב"א לגבי כל חד כבזאח"ז דמי, ולפ"ז א"צ להחליף מנותיהן אלא סגי דהאחד מזכה לחברו מנותיו למשל"מ ולאחר שזכה

כח קובץ סימן ב הלכות

המקבל מחזיר לחברו מה שנתן לו, ומ"מ אפשר שאי"ז מצוה מן המובחר למקבל להחזיר לנותן מה שנתן לו דבעלמא המחזיר מתנה דמי כמאן דאינו חפץ בה.

ד) מגילה שם הדר שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא ומלא כסא דפלפלתא אריכא, יש לעיין אי מיירי בתבלין ואע"ג דאינו ראוי לאוכלו בפנ"ע מ"מ סגי דראוי לתבל בו כמות שהוא לאפוקי בשר חי דכתב מהרי"ל דאין יוצאין בו דבעי הכנה, ובגליון לטו"א שם הקשה הא אמרי' ברכות ל"ו כס פלפלא וזנגבלא ביוה"כ פטור, ונראה דלק"מ דבפנ"ע לאו מאכל הוא, אבל לענין משל"מ א"צ שיהיה מאכל בפנ"ע אלא כל שראוי לתבל בו חשיב מנה, ואף למ"ד דמערבין בתבלין כדאיתא בשו"ע סי' שפ"ו ס"ה י"ל דעירוב שאני, מיהו מים ומלח י"ל דאין יוצאין בהן משל"מ דלא חשיבי מזון כדתנן עירובין כ"ו ב' דמים ומלח אינו ניקחין בכסף מעשר והגודר מן המזון מותר במים ומלח, ויש לעיין אי תבלין בשיעור לתבל מנה אחת סגי (וכענין שאמרו בעירובי תחומין ושיתופי מבואות).

ה) יש לעיין אי מנה פחותה מכזית חשיבא למשל"מ, או דבעינן כזית או כביצה או ככותבת כשיעור אכילה ביוה"כ, או"ד מנה היינו שיעור סעודה, וכן יש לעיין אי בעינן משל"מ שוה פרוטה, ואת"ל דבעינן ש"פ יש לעיין אי בעינן דכל מנה תהוי שוה פרוטה או שתי המנות יחד, ומש"כ מג"א סי' תרצ"ה סקי"ב דבעניי הקפידו ליתן לשני עניים דמצוה לחלק משא"כ בעשיר דדי כשנותן לאחד, אין כונתו דאותו שווי שמחלק לשתי עניים צריך ליתן למשל"מ לאדם אחד, [והעירני הרי"מ ויספיש שליט"א לחשבון משקל מאכל ש"פ בזמן הגמ' לפי חשבון דככר בפונדיון כו' לדעת החזו"א דביצה היינו 100 סמ"ק נמצא דשווי 37.5 סמ"ק חטים שוה פרוטה אחת, ומשיעור 37.5 סמ"ק חטים נעשה כהיום 37.5 גרם פת, וזה לערך פרוסה אחת של לחם ממוצע (שמשקל ככר שלם 750 גרם), ושיעור פרוסה ממוצעת שלנו הוא לערך שיעור ביצה 100 סמ"ק, נמצא דשיעור כזית בזמניהם לא הוה שוה פרוטה.

ויש לעיין בהא דשנינו דאין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון והיינו מזון ב' סעודות שהוא שש או שמונה ביצים, נמצא דלמ"ד שש ביצים דסעודה אחת נפח של שלש ביצים, ואף את"ל דמצי לשלוח שתי מנות בשיעור סעודה אחת דהיינו כל מנה ביצה ומחצה

קובץ סימן ב הלכות כמ

נמצא דשתי המנות יחד שוו שלש פרוטות, פרוטה ומחצה לכל מנה, ואף את"ל דבעינן משל"מ ש"פ אפשר דא"צ דכל מנה תהא ש"פ אלא סגי דיחדיי שוו פרוטה].

(ו) שותפין השולחין בשותפות משלח מנות וכן השולח לשותפין משל"מ לא מצאתי ריעותא בדבר אע"ג דכתיב איש לרעהו, והדבר מצוי בתלמידים השולחין בשותפות משל"מ לרבותיהם וכן בנים להוריהם, וה"ה בשולח עבור שתי אנשים ע"ד שיהיו שותפין במנות, כגון איש ואשתו השולחין לאיש ואשתו (באופן דליתא משום מה שקנתה אשה קנה בעלה).

(ז) השולח בשר למודר הנאה מבשר לכאורה לא יצא יד"ח משל"מ וכיו"ב יין לנזיר (ובאופן דמצוי לישאל על נדרו עיין בק"נ פ"ק דמגילה ס"ז סק"ט), ואפשר דאם המקבל מודר הנאה רק מאכילה סגי דנהנה להאכילו לב"ב (וק"ו למ"ד טובת הנאה ממון עיין קידושין נ"ח א'), אבל השולח דבר מאכל שאסור ע"פ רפואה למקבל אפשר דעדיף ממודר הנאה, וכיו"ב במידי שאין המקבל אוכלו מחמת הנהגת חומרא, וכ"ש בשולח דבר מאכל שאינו ערב לחיך המקבל ובידוע שלא יאכלנו וצ"ע, ומ"מ פשוט דהמשלח מנות א"צ לברר מה ערב לחיך המקבל ואם לא נדר הנאה הימנו.

(ח) הר"ן (ג' ב' בדפי הרי"ף) כתב משל"מ שתי מנות היינו מיני מאכל ומשתה לעשירים ולאביונים די לכל אחד במתנה אחת שהיא נחשבת בעיניהם כדבר גדול עכ"ל, אם כונת הר"ן ז"ל לפרש טעמא דחלוק משל"מ ממתל"א אכתי לא נתפרש אמאי בעינן שתי אביונים, וכן מאי אולמיה דשתי מנות קטנות מעגל שלם, ויש לפרש דמשל"מ ענינו לספק צרכי סעודת פורים כמש"כ בתה"ד סי' קי"א ודרך סעודת שמחה בשתי מנות, משא"כ מתנות לאביונים ענינה מתנה, ודרך נותני מתנה ליתן מתנה ממין אחד, ומה"ט אין יוצאין במתנה שאינו אוכל למשל"מ כמש"כ התה"ד שם, וכן מורה שינוי הלשון דנקטו משלוח גבי מנות ומתנות גבי אביונים, והראוני בשו"ת חת"ס ח"א או"ח סי' קצ"ו שהביא מספר מנות הלוי על מגילת אסתר טעם אחר למשל"מ מהתה"ד דענינו להרבות השלום והריעות היפך מרגילתו של הצר שאמר מפוזר ומפורד (וכ"ה בב"ח שלהי סי' תרצ"ה), ודן החת"ס נפ"מ בין הטעמים במחל המקבל על משלוח הנותן שכתב הרמ"א סי' תרצ"ה ס"ד דיצא, דלטעם דלהרבות

רעות ניהא דהראה חיבתו ומיושב תמיהת הפר"ח מנ"ל להרמ"א האי דינא, אבל להתה"ד דענין משל"מ לספק צרכי סעודה כל דליכא מקבל לא יצא וצ"ע.

אבל י"ל דשתי הטעמים אמת ומיושב מה שפי' החת"ס תמיהת הפר"ח מנ"ל להרמ"א להכריע מהו הטעם הנכון, דודאי מודה הרמ"א והמנות הלוי דאינו יוצא יד"ח משל"מ במידי דלאו אוכל כמש"כ התה"ד דמנות כתיב, אלא תיקנו להרבות אהבה ע"י סיפוק צרכי סעודה, והאוכל מביא שמחת הגוף ושאר מתנות מביאין לשמחת הנפש (ואפשר גם דבפורים שהיתה הגזרה על הגוף תקנו לשמח הגוף וכמבואר בפוסקים החילוק בין חנוכה לפורים), ובחת"ס כתב דלטעמא דהתה"ד הא דאיכא מצוה גם במשל"מ לעשיר שלא לבייש מי שאין לו, ואע"ג דבלא"ה נותנים מתנות מיוחדות לעניים בו ביום, י"ל דהיינו לאותן שאין ידוע שהם עניים, ומ"מ למש"כ לעיל ניהא דשתי הטעמים אמת, ולהאמור י"ל דמודה התה"ד דעשיר הנותן מנה פחותה לא יצא יד"ח משל"מ כדמשמע בריטב"א (עיין לעיל סק"א), דנהי דקבל המקבל צרכי סעודה מיהו כיון דזילותא גם לעני לקבל מנה פחותה מעשיר הרי חסר בעיקר טעמא דלהרבות ברעות.

(ט) **מגילה ז' א'** ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בנ"א, אי הוה כתיב מתנות לאביון הוה אמרי' שתי מתנות לאביון אחד דומיא דמשלח מנות והיינו שני פרוטות, והשתא דכתיב אביונים שדינן למתנות אאביונים, ואמרינן דאי הוה בעינן שתי מתנות לכל אביון הוה כתיב שתי מתנות לאביונים, ויש לעיין בהא דכתיב אסתר פ"ט פסוק י"ט על כן היהודים הפרזים וגו' ומשלוח מנות איש לרעהו, ולא הוזכר מתנות לאביונים ולהלן פסוק כ"ב כתיב ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, ומשמע דבתחילה לא תיקנו מתנות לאביונים אלא לאחר ששלח מרדכי ואסתר הספרים וצ"ע.

(י) **הפר"ח** ומהריק"ש תמהו מנ"ל לרמ"א דאשה חייבת במשל"מ כאיש דהא כתיב איש לרעהו, ומשמע מדבריהם דאף אלמנה פטורה וצ"ע מ"ט יש לחלק בין מקרא מגילה למשל"מ כיון דאף הן היו באותו הנס וכ"ש לפי הענין דלהרבות ברעות דלא שנא איש או אשה, וגם לפי הטעם דענין משל"מ הוא ספוק צרכי סעודה אטו לאו אורחיה מיהא בעידן שמחה שיספקו הנשים לנשים, ולישנא דקרא איש לרעהו י"ל

דהיינו שם עצם כל חד לזולתו, [וכדכתיב דברים פי"ט וכי יהיה איש שנא לרעהו וכתוב מלכים א' פ"ח את אשר יחטא איש לרעהו וכ"ה בירמיהו פכ"ג אשר יספרו איש לרעהו], א"נ דמיירי בעלמא אבעל ואשתו דמה שקנתה אשה קנה בעלה ולא רמיא חיובא על אשה לשלוח חוץ מבעלה ולפ"ז אין ענין שיקנה הבעל לאשתו ע"מ שאין לו זכות בזה, ויתכן דאף בדאית לאשה ממון שאין לבעלה זכות בו מ"מ פטורה דאפשר דענין משל"מ דומיא דנר חנוכה איש וביתו, ודכוותה יש לעיין לענין מתנות לאביונים, אם אשה נשואה יש לה חיוב בפ"ע וא"כ צריך לזכות לה ועיין

מג"א סקי"ד לא ראיתי נזהרין בזה ואפשר דדוקא באלמנה אבל אשה שיש לה בעל בעלה משלח בשבילה לכמה בנ"א ומ"מ יש להחמיר עכ"ל, שיעור דבריו ז"ל דמהא דאין נזהרין אינה קושיא די"ל דהרמ"א איירי באלמנה או בפנויה, ומהא דלא כתב המג"א דאשה שיש לה בעל פטורה ש"מ דלא יתכן דאשה יוצאת במשל"מ אחד עם בעלה, [ולא אמרינן לענין משל"מ ומתל"א דאשתו כגופו או דדמי לנר חנוכה איש וביתו], אך יש לעיין היכי מועיל שבעלה משלח בשבילה והיא לא זכתה במנות, ואת"ל דמועיל מדין עבד כנעני דמזכה בשבילה בלא ידיעתה א"כ מאי כתב ויש להחמיר, וע"כ דס"ל המג"א דיתכן דאשה חייבת ובעלה שולח בשבילה אע"פ שאינה זוכה במשל"מ עבורה וצ"ע מהו ענינו, [ואת"ל דענין משל"מ שישלחו כנגד כל אדם לחברו ה"נ יועיל שישלח ראובן עבור שמעון בלא שיזכה לו ולא מסתברא, ולא מסתברא דכונת המג"א דבית זה צריך לשלוח שתי משל"מ וד' מתל"א ובזה סגי], ואולי המג"א מוסב עמש"כ הרמ"א ואשה תשלח לאשה ואיש לאיש וה"ק דלא ראה שנוהרין שלא תשלח אשה לאיש ואפשר דדוקא לאלמנה צריך לזהר וכמש"כ רמ"א שלא יבא איש לשלוח לאלמנה ויבואו לידי ספק קידושין, אבל אם בעלה שולח לכמה בנ"א ואחד מהן עבור אשתו לית לן בה, וסיים המג"א דמ"מ יש להחמיר שלא יקבל איש משל"מ מאשה אפי' נשלח ע"י בעלה, אבל המ"ב סקכ"ה פי' המג"א על חיוב משל"מ ומתל"א, ועיין מג"א סקי"ב דאפשר דהסמוך על שולחן חברו פטור ודכוותה י"ל דאשה פטורה מה"ט אלא שהניחו המג"א שם בצ"ע עיין לעיל סק"ג.

יא) מ"ב תרצ"ה סקי"ח הביא מבנין ציון שנסתפק במביא המנות בעצמו אי יצא, ויעוין בב"צ דעיקר דיוקו ליישב דין הרמ"א במחל המקבל דיצא עי"ש, וסיים ומכ"מ אולי לכתחלה טוב יותר לשלוח המנות

ע"י אחר, ולא משמע דנסתפק לדינא, ובשם החזו"א הביאו דש"ד ע"י עצמו, ולפ"ז י"ל דאדרבא מצוה בו יותר משלוחו כדאמרינן בשאר דוכתי.

סימן ג

בדין מתנות לאביונים ומשתה

(א) ב"מ ע"ח ב' דתניא מגבת פורים לפורים כו' ואין מדקדקין בדבר אבל לוקחין את העגלים ושוחטין ואוכלים אותן והמותר יפול לכיס של צדקה, עיין רש"י דלוקחין עגלים בכל המעות והמותר שלא יאכלו בפורים ימכרו הגבאים ויפול לכיס של צדקה, בפשוטו מגבת פורים היינו נמי מתנות לאביונים ומהא דאין נותנין המותר לעניים בפורים, משמע דענין מתנות לאביונים הוא לצרכי סעודת פורים בלבד, וצ"ע ממנהג כל ישראל האידנא בכל אתר ליתן מתנות לאביונים עד סמוך לשקיעה דפורים וכבר אין סיפק בידם ליקח לצרכי היום, וגם אי ניהב לעניים בבוקרו של פורים על הרוב לא יקחו בזה צרכי סעודה, ודוחק לאוקמי דמגבת פורים איירי במגבית צדקה בעלמא דסתמא הטילו לתוכה גם מתנות לאביונים.

ואמנם אותן העניים שרכשו צרכי סעודת פורים בהקפה י"ל דמתנות דפורים מתפרש כתשלום על מה שנטלו בהקפה, מיהו יש לחוש לעניים שלא נטלו צרכי פורים בהקפה, ואפשר דאם הם בעלי חובות מדברים אחרים ממילא מתפרש דמה שנותנין להן הוא עבור מה שהוציאו לפורים ואילו הסכום שנתנו לחנווני לצרכי פורים הוא למעט חובות אחרים וצ"ע, ואפשר דבזמניהם דנהוג ליתן לאביונים לצורך סעודת פורים לפיכך מה שנותר נפל לכיס צדקה, אבל האידנא דהעניים רוכשים צרכי הסעודה בערב פורים לא מתבטל מצות מתנות לאביונים ויתקיים המצוה בנתינת מעות להרווחה בעלמא, דשורש המצוה לשמח לב עניים ביום הפורים אלא דלכתחילה ראוי לשמחם בצרכי היום.

ולאמור נראה דדוקא בזמניהם שהיה דעת הנותנים לצרכי סעודה ממילא היו רשאים הגבאין להותיר המותר בכיס של צדקה,

אבל האידנא שנותנין עבור הרווחה בעלמא צריכין הגבאין ליתן כל מגבית פורים בפורים, וצ"ל דכיון דכל אחד נותן ע"מ שיהא לו חלק פרוטה לכל עני ממילא אופן החלוקה מתפרש דאלו שנתנו שתי פרוטות ינתן כולו לעניים והנותן יותר יהיה לפי חשבון [תדע דכך הוא דהלא אם מחלקין לעשרה עניים נמצא דגם מי שנתן שמונה פרוטות לא הגיע משלו ליד כל עני שוה פרוטה וע"כ דמתפרש החלוקה פרוטה לכל עני מיד כל אחד].

עו"ל דמתנות לאביונים סגי שיתן ע"מ שיחלק בפורים בדאפשר ובזמניהם שלקחו בזה לצרכי סעודה וא"א לידע כמה בשר יטלו העניים ממילא היו צריכין הגבאים להמתין עד סמוך לשקיעה ליתן בשר לכל מבקש, ואף אם סיימו החלוקה סמוך לשקיעה א"א לאסוף את כל העניים לחלוקה נוספת של המותר, וליתן הכל לעני אחד אי"ז יושר כיון שניתן ע"מ לחלק לכל העניים בשוה, לפיכך המותר לכיס ליום אחר, וכן דבלא"ה נתן כל אחד שתי פרוטות לשתי עניים כדאמרן לעיל הלכך שפיר רשאין הגבאים לחלק המותר לאחר הפורים, אבל האידנא דבלא"ה אין מחלקים דבר אוכל מחלקינן הכל בפורים, ומ"מ אפשר דלכתחילה מצוה מן המובחר ליתן סעודה לעני ביום הפורים או להקדים להמציא לעני צדקה בבוקר כדי שיקח בזה צרכי הסעודה ברחבות.

ויש לעיין אם חלוקה מכיס של צדקה מתחלק לפי יחס שוה ממה שהטיל כל אחד לכיס [כגון כיס של עשרה זהובים מג' בנ"א, ראובן נתן חמשה זהובים, ושמעון נתן ארבעה, ולוי נתן זהוב אחד, ועכשיו נותנים לעני חמשה זהובים, הרי קבל העני משל ראובן שניים ומחצה ומשל שמעון שניים ומשל לוי חצי זהוב], ונפ"מ דאם אין מחלקין את המותר בפורים הרי אותן שהטילו שתי פרוטות לכיס לא נתנו משלהם שיעור מתנות לאביונים בפורים, וכיו"ב אם הטיל כל אחד שש פרוטות אלא שחילקו הכיס לג' עניים והניחו המותר לאחר הפורים, והנה אם ענין מתנות לאביונים הוא רק סיפוק צרכי סעודת פורים ברווח ואין בכלל המצוה נתינה לצורך אחר פורים ניחא דלכך לוקחין עגלים מכל הכיס והמותר אין מחלקין בפורים, ואף אי נמצא דלא יהיב כל אחד שתי פרוטות לשני עניים כדאמרן לא יהבינן המותר בפורים מפני שאין ענין המצוה בכך.

(ב) מגילה ז' ב' אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, לא נתפרש מהיכא יליף לה, ויש לפרש מדמכתיב ימי משתה ש"מ דמצות היום בשתייה ואין משתה אלא ביין, וגם כתיב ימי שמחה ואין שמחה אלא ביין וכדתניא פסחים ק"ט א' שנאמר ויין ישמח וגו', ועוד מדמכתיב שמחה ומשתה ויו"ט מבואר דמלבד שמחת יו"ט צריך ריבוי של משתה ושמחה דליכא בשאר יו"ט, ונהי דלא נתפרש בקרא דחייב לבסומי עד דלא ידע, י"ל דרבא סברא קאמר דאין ייחוד במשתה שאינו מביא לשכרות, ואין שיכרות גמורה אם עדיין מבחין בין ארור לברוך, ולפ"ז אפשר דשיעורא קאמר דמאימתי דלא ידע בין המן למרדכי, כבר יצא בודאי יד"ח שמחה במשתה [עדיין בס' שפ"א], ואפשר דאשמועינן דמסורת הדורות דשתו ונשתכרו וש"מ דקבלה בידם מימי מרדכי דתקנת משתה היינו שכרות, וכעובדא דרבה ור"ז דאיבסום ושחטיה רבה לר"ז, וש"מ דמצות היום בשכרות, ועוד דכל נס פורים נעשה ע"י יין, [עדיין באבודרהם דלכך חייבו שכרות אע"ג דהשכרות מוזכר בכ"מ כמכשול גדול מפני שכל הניסים בימי אחשוורוש ע"י משתה וכ"כ בבה"ל סי' תרצ"ה ס"ב, ואולי נפ"מ דלכתחילה מצות השכרות דוקא ביין ולא במשקה אחר המשכר].

ומיהו מסתברא דגם היודע בבירור שאינו יכול לבוא לשכרות דעד דלא ידע לא מיפטר מחיובי דלבסומי (עדיין בסמוך בדברי הרמב"ם), ואפשר דעד דלא ידע אינו אלא סימן דממצות השתיה לבוא עד שכרות, יעוין בר"ן דמייתי דברי הירושלמי מגילה פ"ג ה"ז דמיחייב למימר ברוך מרדכי ארור המן כו' ומיחייב לבסומי עד דלא ידע מאי קאמר וכ"כ במאירי, ואפשר לפרש דאין הכונה שלא ידע לחלק בין ארור לברוך, אלא שלא ידע לכוין בלבו מה שמוציא בשפתיו.

רמב"ם הל' מגילה פ"ב הט"ו ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות, יש לפרש כונת רבינו דעד דלא ידע היינו שיעור עד שתחטפנו שינה, ונקט רבא לישנא דעד דלא ידע כלשון מליצה, א"נ רבא קאמר דליכא שיעור לשתייה, דהשכרות הגדולה ביותר היא דלא יבחין בין ארור המן לברוך מרדכי, ונהי דבזמניהם הוו מצו לבוא לשכרות כזו, וכעובדא דרבה דא"א שישחט לר"ז אי לאו דבא לשכרות דעד דלא ידע, אבל האידנא דאין אנו באין ע"י משתה טובא לשכרות כזו [וכ"כ ב"י בשם הר"ן דאפילו שתה טובא לא טעי ביה], ממילא אין מצות השכרות אלא עד שירדם, ויתכן נפ"מ אי מחויב לשתות אחר שהתעורר משנתו,

ובאבודרהם כתוב איפכא דבזמנן לא היו רגילין ביין כעובדא דאמוראי דחשו בראשם משתיית ד' כוסות בפסח ובמעט יין התבסמו, ולא כן האידנא, אבל צ"ע מעובדא דר"ז.

ולשון הרמ"א סי' תרצ"ה ס"ב י"א דא"צ להשתכר כ"כ אלא שישתה יותר מלימודו וישן ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי, משמע דמשישן יצא יד"ח וליכא מצוה לחזור ולשתות לאחר שנתעורר, אבל בט"ז שם סק"ב כתב דהי"א לית להו עד דלא ידע והוא דעת רבינו אפרים שהובא בר"ן דנדחו דברי רבא מעובדא דרבה ור"ז, וכ"מ בב"י שהביא מהאו"ח דחייב אינש לבסומי לא שישתכר שהשיכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לג"ע וש"ד וכמה עבירות זולתן אך שישתה יותר מלימודו מעט, והדברים צ"ע דאם אין לך איסור גדול מזה היכי אמרו דחייב אינש לבסומי, ומ"מ דעת החולקים ע"ד רבינו אפרים ס"ל דאדרבא עובדא דרבה ור"ז הוכחה שהשתכרו עד דלא ידע, והא דא"ל ר"ז לאו בכל יומא כו' ר"ל דלדין לא ראוי להשתכר בצוותא, שוב העירוני דכבר הק' הפר"ח ע"ד רבינו אפרים מדחפץ רבה לשנה אחרת למיכל בהדדי, ע"כ דלא נתבטל חיובא מחמת עובדא דאשתקד [עיין שו"ת חת"ס ח"א או"ח סי' קפ"ה קצ"ו], ויש שיישבו קו' הפר"ח דר"ז השיב לרבה דמחמת עובדא דאשתקד בטל חיובא, ואע"ג דרבא תלמידו של רבה צ"ל דעובדא הוה לאחר מימרא דרבא, והעירוני דבמהרי"ל הגירסא אמר רבה מיחייב אינש כו' ויש שגורסים דרבא איהו דעבד לסעודה עם ר"ז, יעוין במאירי דשחטיה מלשון סחיטה ר"ל שימעכו ואחייה הוא מלשון החלימיני והחייני, אפשר דר"ל דלא שחטו בידיהם אלא דהתישו ע"י ריקוד ושמחה או שחנקו בחיבוק עד שפרחה נשמתו.

מגילה ז' ב' רבה ור"ז עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום קם רבה שחטיה לר"ז כו', יש לעיין בכמה מילי, (א) מנ"ל דאיכא חיוב לבוא לשכרות, (ב) מהו שיעור דעד דלא ידע ואטו בפחות מכאן לא יצא יד"ח, (ג) האם שיעור דבין ארור המן כו' הוא עד בכלל או עד ולא עד בכלל, (ד) יש לעיין האם הוא שיעור בשתייה שיעור שמביא לשכרות או דענינו רק עד דלא ידע, ונפ"מ בשתה בפורים והגיע לעד דלא ידע במוצאי פורים, ועוד נפ"מ בנטל סם שנעשה שיכור עד דלא ידע אבל לא שתה, (ה) מהו ארור המן וברוך מרדכי ולמה לא אמרו בין המן למרדכי, (ו) האם באמת לא סגי שאינו מחלק בין המן למרדכי, (ז) האם סגי שאינו מחלק בין ראובן ושמעון, (ח) ולכאורה א"א לפרש דלא ידע

כו' היינו רק דאיתקיל מילוליה אע"פ שמבחינ בין ארור לברוך דא"כ הול"ל בין המן למרדכי ולמ"ל להוסיף ארור וברוך, ט) יש לעיין מי שטועה דהמן אינו ארור אבל אינו טועה בברך מרדכי מהו, י) אפשר שיש גורסין רבא ור"ז וקאי אמימרא דרבא חייב איניש כו', יא) יש לעיין לשנה אחרת מי אמר למי ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי, יב) ואם רבה אמר לר"ז אמאי לא חייש שישחט ואם משום שסמך שיחיהו אמאי ליכא איסורא בשחיטה ע"מ להחיות, יג) מהו שורש פלוגתא רבה ור"ז ואטו לא מודו כו"ע דאין סומכין על הנס, או"ד דנחלקו אי מה שהחיהו הוה נס, יד) האם בכולי שתא לא שוחחו ביניהן על המאורע שהיה עמהם בפורים דשאל אחד מהן ניתי מר כו', טו) משמע דלא הכריעו שלא לשתות דא"כ מצו למיכל בהדי הדדי וע"כ שהסכימו דרבה שריא ליה למישתי כדאשתקד, ואמאי לא חיישין שישחט רבה למי שיאכל עמו, ואטו ר"ז א"ל לרבה אכול ביחידות, ואמאי לא חייש שישחט רבה את עצמו, ועוד דאיכא מצוה לאכול משפחה ומשפחה, ואטו ליכא חשש אלא שישחט את ר"ז בלחוד, טז) מאי קמ"ל גמרא בהאי עובדא, יז) הא דלא קברו את ר"ז במוצאי פורים, י"ל דהמתינו שיתפקח רבה מיינו, א"נ שהחיהו מקברו, א"נ דמחמת כבודו של ר"ז המתינו למחרת שיבואו כולוהו, ועוד דהרבה הוו שנרדמו בשכרותם ולא מצו לבוא ללוות את ר"ז - ואפשר דצריך לגרוס רבא ור"ז דאינהו נחלקו יחדיו בהרבה מקומות בש"ס, ולפ"ז ניחא דמיייתנן בגמ' לעובדא דהכי נהג רבא בעל המימרא דחייב איניש לבסומי. ובדרך הדרוש י"ל דרבה ע"י שכרותו הגיע להתפשטות הגשמיות בלא שום ערך לחיי הגוף, וסבר רבה דזהו עיקר ענין השכרות לבא לשמחה אמיתית במה שזכינו לחיי נצח ודבקות בקב"ה.

סימן ד

בדין הלל בפורים ובברכת הרב את ריבנו
ובדין משנכנס אדר

א) מגילה י"ד א' ר"נ אמר קרייתא זו הלילא, לכאורה נראה דגם מי שקרא מגילה באחד עשר לא יקרא הלל בפורים דכבר תיקנו שאין אומרים הלל בפורים, ועוי"ל דצורת התקנה שיהא זכרון הנס

וההודאה מאחד עשר, ואפשר שיש ראייה לזה מפורים שחל בשבת דאין קורין הלל בשבת [ונתעוררתי לראיה מדברי התשובה מאהבה ח"א סי' מ"ה] ויש לדחות דבחל בשבת היתה התקנה דמצות היום בער"ש, [ולשון הר"ן קריאתה בזמנה וזכרון תקפו של נס זהו כהלל], ונפ"מ באנוס שאין לו מגילה דאם צורת התקנה דאין הלל כלל בפורים ה"ה מי שאין לו מגילה משא"כ אם צורת התקנה היתה דאין הלל למי שקורא את המגילה, ובמאירי מגילה שם כתב דלשינויא דקריאתה זו הלילא אם אין לו מגלה קורא את ההלל, וצ"ע אמאי אינו קורא את המגלה ביחיד ואולי קאמר לה אליבא דרב אסי דאין קריאת המגילה גם בזמנה אלא בעשרה, ויש לעיין אי כונת המאירי לומר הלל בברכה, ובכלבו סי' מ"ה כתב דקריאתה היא הלולה כלומר שזו היתה כונת הקריאה כדי שיזכרו הנס ויתנו שבח והודאה לשי"ת וזה שיסד הפייט כי מקום תהלה היתה לישראל כו', ולדינא אפשר דליכא נפ"מ כיון דאיכא לאידך שינויא בגמ'.

ובב"י ובמג"א תרצ"ג סק"ב נראה דפסקו לשינויא דרבא דאכתי עבדי אחשוורוש אנו, אבל הרמב"ם הל' מגילה פ"ג ה"ו כתב ולא תקנו הלל בפורים שקריאת המגילה היא ההלל, וכ"כ בה"ג הל' מגילה סי' י"ט והרי"ף גיאת הל' הלל וכ"ה במחזור ויטרי סי' צ"ג ובאבודרהם, ובס' המנהיג הל' מגילה גרס להאי מימרא בשם רבא, ומדלא אשמועינן כל הנך רבוותא דבדליכא מגילה אומרים הלל ש"מ כדאמרן דלא תיקנו הלל בכ"ג, וא"ת אם קרייתא זו הלילא אמאי מגילה נקראת גם בישיבה כדאיתא בשו"ע סי' תר"צ ס"א [עיין בט"ז ובבהגר"א מירו' דלכתחילה בעמידה], והלא מצות הלל במעומד כדאיתא בשו"ע סי' תכ"ב ס"ז [והעיר לזה בשו"ת חת"ס ח"א סי' נ"א], וי"ל דשאני הלל דנידון כעדות שבחו של מקום ונפלאותיו ונסים שעשה לנו ומצות עדות בעמידה וכן כתוב בהלל הללו עבדי ד' שעומדים כו' וכמש"כ במ"ב שם ולא התקינו דכל סיפור ניסים יעשה בעמידה.

ויש לעיין לדברי רב אסי מגילה ה' א' דמגילה בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה אי היינו נמי לקולא דבדליכא עשרה פטור מלקרות, וכן משמע לישניה דר"א דבזמנה דינו כשלא בזמנה, ואי איתא דהלכתא כר"נ דקריאתה הוא הלילא יקראנה ביחיד לצאת ידי הלל שבה, וי"ל דרב אסי לא ס"ל דקריאתה הוא הלילא, א"נ דלא תיקנו לצאת הלל ע"י קריאת המגילה אלא בעשרה ובדליכא עשרה יאמר הלל, והא דאמרו שם

דהוה עובדא וחש ליה רב להא דרב אסי היינו לחומרא דטרח לקבץ עשרה.

ובהגמ"י שם הוכיח כהר"ח והרי"ף דבזמנה אפי' ביחיד מדארי"ח הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ה"מ בצבור אבל ביחיד יצא, והביא הגמ"י דגם היראים ורב עמרם ורבינו גרשם פסקו כרב אסי, [והא דלא מוקים לה בשלא בזמנה משום דסתמא דמימרא גם בפורים איירי אבל הא דאמרו שם ומחו לה אמוחא בצבור שנו י"ל דהיינו בעשרה דשלא בזמנה], ויש לעיין מנ"ל דרב חייש לדרב אסי דילמא משום דברוב עם הדרת מלך לכו"ע הידור הוא דאלת"ה תיקשי אמאי לא מיייתנן ראייה דהלכתא כרב אסי מדאמרו מגילה ג' א' מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה ק"ו מעבודה וע"כ דמשום פרסומי ניסא נגעו בה, ואפשר דעובדא הכי הוה דשמעו מרב דחייש לדר"א, [שו"ר ביד המלך על הרמב"ם שם שהאריך בזה].

ובאו"ש הל' מגילה פ"א ה"ז יישב קושיית הרז"ה לרב אסי אמאי לא תני למגילה בהדי הנך דמצותן בעשרה משום דעיקר שינויא דקריאתה זו הלילא כמש"כ הרמב"ם פ"ג ה"ו ובפורים קריאתה גם ביחיד משום ההלל ורב אסי לא קאמר אלא בליל פורים דאין נקראית ביחיד משום דליכא הלל, ואינו מובן דאכתי לא נתיישב קו' הרז"ה אמאי לא תני אין קריאת המגילה בליל פורים בפחות מעשרה, וא"א לומר דתיקנו לומר הלל גם בלילה דהא רב אסי אמר דבזמנה בעשרה.

אחר כותבי ראיתי בשע"ת סי' תרצ"ג סק"ג הביא המאירי והביא מהמח"ב דלכל הנך רבנותא שפסקו דקריאתה זו הלילא כשאין לו מגילה יאמר הלל ודחה דאחר שלא נתקן הלל בפורים לא יקרא וכתב בשע"ת דיקרא הלל בלא ברכה אף אם קורא מגילה בחומש דאפשר דעדיף הלל דא"צ כשרות כס"ת ממגילה דתקנתה על קלף, ולדבריו ז"ל מיושב המאירי אמאי קורא הלל ואינו קורא המגילה ביחיד, אבל אין מובן ההכרח לזה די"ל דתקנת קריאת המגילה אינה רק משום ההלל שבה אלא סיפור הנס, וכיון דיש בה גם ענין הלל לא תקינו לומר הלל, אבל אם קרא מגילה בחומש נהי דמצות קריאת מגילה לא יצא מ"מ הלל שבה יצא, והשע"ת חייש דלא העדיפו מגילה על הלל אלא מפני שיש בה חשיבות דכשרות כס"ת, ובלא"ה היו מעדיפים לומר הלל מלקרוא מגילה בחומש או לומר תרווייהו, [והראוני בשו"ת חת"ס ח"א

קובץ סימן ד הלכות לט

סי' קצ"ב ובשו"ת שיבת ציון לבן הנו"ב סכ"ב ובשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' מ"ה שהאריכו בדין אמירת הלל למי שאין לו מגילה, וראיתי בפירושי סידור התפילה לרוקח דויפרקינו מצרינו שיסד דוד המלך הלל הגדול נגד מגילת אסתר דמספר תיבות הלל הגדול כמו שיש פסוקים במגילת אסתר קס"ו תיבות בזה המזמור שיש בו ויפרקנו מצרינו וכן קס"ו תיבות בפרשת ויבא עמלק].

ב) מ"ב סי' תרצ"ב סק"ה ואין לומר האל הרב כיון שכבר זכר השם שאמר אלהינו ויש גורסים האל כו' וכ"כ בס' רב עמרם גאון שלא לומר האל וכ"ה בראב"ן ובעיטור אבל הרמב"ם והטור גרסו האל ובראבי"ה סי' תקע"ד הביא כבר שינויי הנוסחאות, וקשה דהא בברכה רביעית דבהמ"ז אמרין האל אבינו מלכנו אע"ג דאמר אלוקינו כדאיתא בשו"ע סי' קפ"ט (עיין מ"ב שם סק"ה), וכן בברוך שאמר אומרים האל האב הרחמן אע"פ שאמרו אלוקינו, וכן בישתבח אמרין אל מלך גדול בתשבחות לאחר שאמרו ברוך אתה כו'.

ונראה ליישב דבברכת הרב את ריבנו פירוש האל שהוא הרב כו' וא"צ לזה כיון דאמר ברוך כו' אלוקינו ממילא מפורש דאלוקינו הוא הרב את ריבנו, אבל בבהמ"ז אתינן למימר כינויים להקב"ה האל אבינו מלכנו אדירנו כו' והאל הוא חלק מהכינוין, וכן י"ל בברוך שאמר דתיבת האל הוא משפט אחד עם האב הרחמן, וכן בישתבח הוא לשון גבורה והיינו מבורך הוא אלוקינו מלך העולם שהוא אל מלך גדול בתשבחות, ולפ"ז אה"נ אי הוה אמרין אל רב את ריבנו הוה ניחא טפי דומיא דב"ש וישתבח, [והראוני ברשב"א ובתו' הרא"ש ברכות מ"ו א' גבי ברכה רביעית דבהמ"ז שכתב דאע"ג שיש שם שתי מלכיות לבר מדידה ואמרין במדרש שיש שם ג' גמולות ג' הטבות ג' מלכיות מ"מ אינו מזכיר אלא שמותיו של הקב"ה האל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו ולא דמיא לברכת המגילה שאומרים האל הרב את ריבנו שמסדר שבחו של הקב"ה כו' ולא עיינתי], ומש"כ במ"ב שם וכן אין לומר בא"י האל הנפרע רק בא"י הנפרע כ"ה הגי' בגמ' מגילה כ"א ב' וכתב הריטב"א שם דהאומר האל הנפרע לישראל טועה הוא אבל בכמה ראשונים ראיתי שהעתיקו בא"י האל הנפרע כו'.

ג) שו"ע או"ח סי' תקנ"א ס"א משנכנס אב ממעטין בשמחה ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי כותי לישתמיט מיניה דריע מזליה, צ"ע

שלא הביא השו"ע בהל' פורים הא דאיתא תענית כ"ט משנכנס אדר מרבין בשמחה ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לימצי נפשיה באדר דבריא מזליה ובמג"א תרפ"ה סק"ה הביאו, ועיין רש"י שם משנכנס אדר ימי נסים היו לישראל פורים ופסח, וצ"ע מאי כלל פסח הלא לא נאמר דין שמחה ובריא מזליה בניסן, [ואי משום דבט"ו בניסן נכנסה אסתר למלך ובט"ז תלו את המן לא היה לו להזכיר הפסח], שו"ר בא"ר תרפ"ה שיישב דהוקשה לרש"י דנימא משנכנס ניסן, ור"ל מאי שנא ניסן מאדר דהא בניסן נמי התרחשו נסים הרבה וע"כ משנכנס כו' קאי אתרווייהו ומפני שסמוכים זל"ז פתחו באדר, ולפ"ז ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לימצי נפשיה נמי בניסן וצ"ע דבגמ' אמרו באדר, וברייטב"א תענית שם כתב דאע"ג שאין מזל לישראל מ"מ באב ואדר יש מזל שכן נגזר עלינו מן השמים, ואפשר עוד דמזל לאו דוקא אלא על הגזירה קרי מזל בלשון בנ"א.

ויש לעיין אי רק כנגד נכרי איכא לישראל מזלא או דכל חד וחד בריא מזליה, ונפ"מ בישראל דאית ליה דינא בהדי ישראל בערכאות של נכרי אי יש ענין לימצי נפשיה באדר שיש לו עוד סיבה לזכות בדין, ונפ"מ נמי בישראל וישראל בערכאות נכרי בחודש אב אי צריך לישתמיט מיניה דריע מזליה או דישראל בישראל ל"ש, והנה שנינו מגילה ו' ב' אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים, ויש לעיין אם במשמעו דלענין שמחה ומזלא דין אדר ראשון כאדר שני, והטור סי' תרצ"ז הביא מהרי"ף שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון ואפשר שדקדק כן ממתני' כנ"ל, אבל הרמ"א כתב דאין נוהגין כן כו' וע"כ לא ס"ל לדקדק ממתני' דיש ענין בסעודה.

ויש לעיין לדברי הירוש' מגילה פ"א ה"א הובא בשו"ע סי' תרפ"ח ס"ז דכל החודש כשר למגילה (עד ט"ו משום לא יעבור) מדכתיב והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה אי נימא דכי היכי דאדר א' אינו ראוי למגילה ה"נ אינו בכלל אשר נהפך מיגון לשמחה לענין שמחה ומזלא [והעירני בני אי"ש נ"י דצ"ע אמאי אין דברי הירוש' נגד משמעות מתני' רפ"ק דמגילה מגילה נקראת כו' לא פחות ולא יותר ומשמע דהלא פחות כהלא יותר, וצ"ל דהירוש' לא מיירי מדינא אלא מנהגא שלא לבטל לגמרי מקרא מגילה, עיין ב"י סי' תרפ"ח דתלמודן לא ס"ל להירוש' מדלא מיייתי לה הרי דהב"י פשיטא ליה דלא קשיא ממתני', ולשון השו"ע שם ס"ז צ"ע דמשמע דה"א ס"ל דכל החודש כמאחד עשר].